

Poštšina plačana v gotovini.

MODRA
OPTICA
LETO
VI

LETO 1934/35

ŠTEV. 7

M O D R A P T I C A

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša Din 100.—. Posamezna številka Din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Rimska cesta št. 3.
Telefon 3163. št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 7. ŠTEVILKE

JUNIJ

Bogomir Magajna: Helena
Vladimir Bartol: Radikalna kura
Dr. Silva Trdina: Murnova pisma
Poročila
Razno

HELENA

BOGOMIR MAGAJNA

Ko je bilo Heleni osem in dvajset let, je bil njen obraz še vedno ne-
navadno otroško mlad. Kupci, ki so prihajali k njej v trgovino, so jo
smatrali za punčko in se vedli do nje kot do otroka. Prihajali so kupovat
lutke in druge igrače, nekateri že po dvanajst let. Pred dvanajstimi leti
so govorili: »Gospodična Helena, prosim vas, poiščite mi prav lepo
punčko za malo Hedviko« — ali — »Gospodična Helena, imate morebiti
barvane kocke. Saša bi se rad učil zidati hiše.« Sedaj pa pravijo: »Go-
spodična Helena, prosim vas lopar za tenis. Naša Hedvika se je vpisala
v sportni klub Atena,« — ali — »Gospodična Helena, prosim vas prav
dobre smuči. Saša pojde o božiču na Veliko planino.« Seveda prihajajo
tudi sedaj novi gospodje in gospe in zahtevajo zopet le punčk in bar-
vanih kock. Nekateri gospodje so stari komaj dva in dvajset ali morda
štiri in dvajset let in nekatere gospe imajo komaj osemnajst let. Helena
strmi vanje z začudenimi očmi. Telo ji prav rahlo vztrepeta, kakor da
se je je nekaj nevidnega, električni podobnega, dotaknilo. Kakih pet
sekund strmi tako nepremično nanje, potem pa se ji naenkrat odpro
usta in zasliši se otroški glas: »Spoštovani gospod, milostljiva gospa, vse
je na razpolago.« Naenkrat ji zaigra krog ustnic vedno enak nasmeh,
okrene se sunkovito proti policam, noge jo povedejo do tega ali onega
predala, bele roke se ji dvignejo in nežni prsti se oklenejo predmeta, ki
ga hoče gospod ali gospa. Vrača se z njim nazaj k pultu, pove cene,
se nasmehne zopet, prešteje denar, ga strese v blagajno, odpre velikansko
knjigo in zabeleži vanjo predmet in ceno. Za hip se ji okrene glava
proti mračnemu kotu, v katerem čepi na črnorjavem naslanjaču starec
in nepremično bulji vanjo.

Trgovina je po navadi mračna. Le kadar ni na nebu oblakov, se pri-
krade vanjo za nekaj ur dopoldne in za nekaj ur popoldne sončni žarek.
Počasi potuje iz enega kota trgovine v drugega. Povrsti osvetli: najprej
veliko pajčevino v kotu, potem drobne celuloidne punčke in fantke, ki
imajo rumeno kožo, plave oči in rjave lase, potem trumo punčk in fant-
kov v zibkah, potem velike fantke, ki so po navadi vojaki v rdečih in
modrih hlačah in suknjičih in se drže nadvse strumno, potem velike
tudi po meter visoke punčke v sijajnih krilih vseh slogov in ki so prav
take kot žive, potem razsvetli Heleno, ki se upira z rokami ob pult in
strmi skozi vrata in na malo Helenico, ki leži v krinolini na pultu pred
njo in ki je že kupljena, potem pajace, harlekine in spačke v najbolj
smešnih oblekah, potem starca, ki čepi v kotu, in puške in kocke in
trombe in drsalke in smučke in sto drugih predmetov. Seveda, pozimi ni
sonca, ker ga zakrije visoka hiša na nasprotni strani ceste. Tedaj je v
trgovini celo mračno in morajo kupovalci najprej privaditi oči, da lahko
razlikujejo vse predmete. Še bolj mračno je seveda v Heleninem stano-
vanju, v sobici, ki je skrita za velikimi policami. Sicer pa hodi Helena
v to sobico samo spat in je tedaj vseeno, če je v njej svetlo ali ne. Kosit

in večerjat pa zahaja s starcem v gostilno nasproti trgovine. Pred kosilom in večerjo se ne pogovarjata o ničemer drugem kot o prodanih igračah in o novih, ki jih bo treba naročiti iz Avstrije. Sicer pa starec ne sedi neprestano v naslanjaču. V trgovino pride vsak dan šele ob desetih dopoldne iz svoje sobe, ki je gori v nadstropju. Te sobe Helena še ni videla. Starec je čudak in si pospravlja sobo sam. Iz nje pridrsa po stopnicah v prodajalno z velikanskimi podplati in v zelo ponošeni obleki. Na glavi nima niti enega lasu. Obraz mu je suh, uvel in rumenkast, kakor bi bil iz celuloida. Kadar ne sedi v naslanjaču, lazi počasi kar po eno ali dve uri mimo polic in boža igrače s svojo dolgo, suho roko, na kateri visi koža v globokih, tenkih naborih. Pred kako lutko obstoji kot okamenel, strmi vanjo in mrmra z razigranim, golčočim veseljem, ki se ga je naenkrat polastilo. Če bi ga Helena posadila sedaj na polico poleg pajaca, bi ne bilo nobene razlike med njim in pajacom, le golčati bi stari ne smel. Z naslanjača pa neprestano strmi v Heleno. Kamorkoli se okrene ona, se okrenejo tudi njegove sedem in osemdeset let stare oči, o katerih bi človek mislil, da so blazne, če bi jih pogledal od blizu. Pred večerom se dvigne; s sklonjenim telesom se privleče do knjige in pregledava račune zadovoljno mrmrajoč. Potem strese denar iz blagajne v globoko, oguljeno, usnjeno torbo in izgine z njim v nadstropje. Vsak mesec privleče iz svoje sobe kartonasto škatlo obrabljenega perila v trgovino in zajeclja: »Prosim vas, Helena, nesite v pralnico in jih opomnite, naj se ne pomotijo v računu.«

Sam nikoli ne prodaja igrač, ampak le zadovoljno posluša Heleno, ki govori: »Spoštovani gospod, ti vojaki so po dvajset dinarjev, a veliki boben velja pet in dvajset dinarjev« — ali »Milostljiva gospa, ta punčka, ki ne zna zapirati oči, velja dvanajst dinarjev, a ona, ki premika oči, velja trideset dinarjev. Če pa hočete nekaj prav lepega, kupite veliko punčko v svileni obleki — zlatolaska je, meter visoka, zna odpirati in zapirati oči in zajoka, če jo položite iz stoječe v vodoravno lego. Seveda izpod dvesto osemdeset dinarjev je ne moremo prodati. Ne boste kupili? Punčka iz celuloida je prav poceni, le paziti morate, milostljiva, da se ji otrok ne približa z gorečo vžigalico, kajti punčka bi takoj zagorela z visokim plamenom, hi, hi, hi!«

Njen nasmeh je tako ljubezniv, da se gospa ne more ubraniti, da bi ne kupila, in jo je sram pogajati se za ceno. In če še ne ve, da Helena ni starčeva hči, začudeno gleda staro, nepremično postavo v naslanjaču. Seveda tudi bralec in bralka ne vesta, da Helena ni starčeva hči, in naj zato povem, kako je prišla v trgovino.

Bilo je to pred dvanajstimi leti in jih je štela Helena tedaj samo šestnajst. Poprej se je, sirota brez žive duše, ki bi jo poznala, potepala po ulicah in kavarnah in nočnih zabaviščih in prodajala razglednice, trakove za čevlje in podobne stvari; spomladi, poleti in jeseni pa tudi gozdno in poljsko cvetje. Ni doživela tedaj nič posebnega, le muziko in petje, posebno cigansko, je poslušala prav rada. Včasih toliko časa ni mogla iti iz zabavišča, dokler je ni napodil natakarkar. Le enkrat so jo pripeljali na policijo in tedaj so ji tam povedali, da je njen oče umrl v zaporu. Zaprt pa je bil zato, ker je nekoč, pred davnim časom, zaklal njeno mater. Helena je to na policiji začudeno poslušala. Nikoli se ni spomnila ne očeta in ne matere, saj ju še poznala ni. Vedela je samo, da je z osmim letom pobegnila od neke starke, ki ji je morala reči gospa,

in katera ji nikoli ni dajala dosti jesti. Na policiji so ji tudi rekli, naj se pazi, da ne zaide v prostitucijo, ker drugače jo bodo morali zapreti. Začudeno jih je poslušala in ni vedela, kaj naj pomeni beseda, ki je še nikoli ni slišala.

V tisti zimi pa, ko je bila stara šestnajst let, je bilo prav hudo. Mraz je dosegel trideset stopinj pod ničlo, ona pa ni imela kdo ve kako tople obleke na sebi. Pa tudi zaslužka je bilo tiste dni prav malo. Zato ni nič čudnega, da jo je našel starec neko jutro vso otrplo poleg velikih vrat svoje trgovine. Zastrmel ji je v obraz, nekaj zaječal in v očeh se mu je zalesketalo velikansko veselje. Zagrabil jo je za rame in odvlekel v trgovino, kjer ji je toliko časa trl lica in ude, da se je zavedela. Nato je skoraj tekel v gostilno po čaj in kruh in ko se je nekoliko okrepila, je drvel še v bližnjo trgovino, v kateri je nakupil — prodajalci so se zelo čudili — ženskega perila, krilo, bluzo, klobuk, plašč in čevlje. Vse to je potem, ne da bi dosti govoril, položil Heleni v naročje in ji s prstom pokazal sobico za policami. V to sobico je odšla kot bedna beračica, iz nje se je vrnila kot prelepa gospodična. Potem jo pregovarjal in prosil, naj ostane pri njem kot prodajalka in s strahom čakal, ali ne bo morda odklonila. Helena pa je sprejela ponudbo z vdano hvaležnostjo in se samo bala, če se ji nemara vse to ne sanja.

Preživela je v trgovini šest let, ne da bi se ji kaj posebnega pripetilo. Prodajanja in računovodstva se je navadila prav hitro. V začetku se je bala svetlih starčevih oči, ki so dan za dnev strmele vanjo, toda polagoma se je privadila nanje. Starec ni varčeval, kadar si je hotela kaj kupiti in pri hrani ni nikoli skoparil. Ljubila je lepe obleke in jih je imela vedno dovolj. Ob dobri hrani se je vsa razcvela, le radi pomanjkanja sonca je postala barva njene kože bela in nežna. V gledališče in kino je ni puščal, niti kam daleč na izprehod ne. »Ko doraseš, boš šla lahko kamorkoli boš hotela,« ji je rekel. »Ko doraseš?« — Šestnajst, sedemnajst, osemnajst, devetnajst, dvajset, ena in dvajset let je postajala stara, a vendar se ji je zdelo, da je še daleč, daleč do tistega časa, ko bo dorasla. Vsak mesec je za par dni zakipelo v njej nekaj prečudnega. Tedaj je zmerom zelo nenavadno strmela v mlade gospode, ki so kupovali igrače za svoje otroke. Tako se jim je včasih zagledala v oči, da se jih je polastila zadrega. Tedaj si je tudi za kak trenutek pritislila roko na svilo, ki ji je zakrivala prsi. In v tistih nočeh ji je bilo spanje nemirno. Ko se je kopala, se je bala pogledati sebe, potem pa je le stopila pred ogledalo in se plaho ogledovala. Le z bežnim pogledom je nekolikokrat preletela svojo postavo v ogledalu, potem pa se je zamaknila v svoje tedaj zelo žive in mokre oči. Rdečica ji je pobarvala lica in hitro se je oblekla v kako prav lepo obleko in se znova ogledovala in krog ustnic ji je igral nasmeh. To je trajalo, kot sem rekel, po nekaj dni, potem pa je naenkrat vse ugasnilo do enakih dni prihodnjega meseca.

Tista pomlad pa, ko je Helena dovršila dva in dvajseto leto, je bila nenavadno zgodnja, lepa in sveža. Že od aprila je sijalo sonce kar naprej. Dvignilo se je nad streho onkraj ceste in kadarkoli je utegnila, je Helena stekla k steklenim vratom ali k izložbinemu oknu in se za hip pritislila nanj. Toda sonce jo je preveč peklo v oči, da bi ga mogla gledati kar naprej. Zato se je rajši zamaknila v rdečo, močno ožarjeno streho, po kateri so se podile trume ščinkavcev. Nad njimi pa so neprestano poletavali golobi. Ko se je nagnilo sonce na drugo stran, so se

lesketali v njegovih žarkih kot po zraku letajoči ognji. Nekje za hišami je nekdo zapel. Tedaj je vsa vztrepetala. V hipu se je spomnila na tiste čase, ko je spomladi prodajala rože po gostilnah in zabaviščih. Iz daljnih časov je zadehtel opojni vonj cvetja v njene nosnice in globoko je potegnila sapo vase. Obe pesti si je stisnila na prsi, zaprla oči in razprla ustnice. Sladka bolečina ji je spreletela telo. Nemirno je začela begati po trgovini, oprijemala se je igrač, strmela v kupce in se često pomotila v računu. Iz davnih časov se je oglasila ciganska pesem. Plašno se je ozrla v starca, toda ta je kakor po navadi nepremično strmel vanjo. Drugi dan je njen nemir še naraščal. Pritisnila je obraz na šipo in se zamaknila na ulico. Prestrašila se je tega in se okrenila k starcu. Ta se je tedaj nenadoma dvignil iz naslanjača in zajecjhal: »Grem gori v sobo po perilo. Boš nesla v pralnico.« Ko je počasi oddrsal po stopnicah navzgor, je zopet poletela k vhodu in pritisnila lice na steklo.

V tem hipu se je nekdo ustavil na cestnem hodniku tik pred njo in jo gledal skoro celo minuto; nato se je odločil, pritisnil na kljuko in odrinil z vrati Heleno nazaj. Zbala se je in zbežala za pult: »Spoštovani gospod, želite?«

Preletel je s pogledom igrače in pokazal na zlatolaso punčko v krinolini. »Dve sto trideset dinarjev,« je zajecjlala Helena in postavila punčko na pult. »Imate punčko doma, spoštovani gospod?« je s težavo stisnila iz sebe in položila roko na srce, ki je naenkrat postalo silno nemirno. Molče je odštel denar, dvignil punčko in jo položil Heleni v naročje. »Naj bo vaša in nikoli je ne smete prodati«, je rekel. Potem je pomislil in pristavil: »Ali bi vas lahko kje srečal?«

»Počakajte me čez eno uro pri pralnici za reko«, je vzkliknila.

»Jaz sem Ivan Slapnik«, je še dejal in ji stisnil roko.

»Pojdite, stari pride; in počakajte. Jaz sem Helena.«

Od pralnice jo je peljal najprej v park in ji govoril in neprestano govoril. Kadarkoli je hotel položiti roko nanjo, je vztrepetala in se odmaknila. A vendar ji je vedno večja opojnost prevzemala srce. Ozirala se je po cvetju v gredah in se spominjala polj in gozdov, po katerih ga je nekoč nabirala. Smejala se je na ves glas, ko sta prepodila kako ptico. Ponovno se je zamaknila v njegove črne oči in se jih takoj zbala. Kar naenkrat je zarja pordečila nebo in potem je nastal večer. Peljal jo je v neko gostilno na večerjo in tam mu je povedala, da ni starčeva hči in da o sebi niti tega ne ve natanko, kdo je. Ni vedela povedati veliko in je na njegova vprašanja odgovarjala skoraj samo: »Da, da, da!«

Nekoliko pozneje sta vstopila v zabavišče Central. Spoznala je vse predmete v njem. Prav v istem kotu kot nekoč je stal oder in na odru cigani kot nekoč. Zazdelo se ji je, da se je povrnila v že davno pozabljeni dom. Slapnik jo je povedel k mizi, pri kateri je včasih plašno ponujala cvetje; sedaj je lahko sedla k nji in vsi gostje so se z zanimanjem ozrli nanjo. »Lepa si, pa te vsi gledajo« je rekel Slapnik in naročil vina in slaščic. Med tem ko je pila in jedla, so zaigrali cigani prav tisto pesem, ki jo je nekoč rada poslušala:

In policaj jo na cesti popraša:

»Kako ti ime je, dekle plavolasa?«

»Kako mi ime je,« začudi se deklica.

»Šarika, Klarica, Hedika, Marica!«

Imena deklice so se ji zdela zelo lepa, a nikoli si ni znala razložiti, zakaj je imela deklica toliko imen. Vprašala je Ivana Slapnika, a ta se ji je nasmehnil in odgovoril: »Nikar ne misli, da jaz mislim, da ti tega ne veš.« — »Ne vem, ne vem, ne vem« je hitela zatrjevati. On pa se je široko in glasno smejal. »Prav za prav si res čudna,« ji je rekel potem. »Prav nič nisi podobna drugim dekletom. Najrajši bi te videl v krinolini, prav v taki, kot jo nosi punčka, ki sem ti jo kupil. Krinolina bi ti krasno pristojala. Prav res — hotel bi te videti v nji.« Poljubil jo je, pa je tako vztrepetala, da se je ustrašil: »Taka si, kot bi bila iz elektrike. Ali te ni še nihče poljubil?«

Počasi je odkimala. Dolgo ji je gledal v oči in se potem zamislil. Nato je začel prazniti kozarce in silil z vinom tudi njo. Ob treh po polnoči sta odšla po grajski poti na hrib in se skrila v gaju. Sedla sta na mahovje in videla je morje luči v mestu pod seboj in nešteto nebesnih luči nad seboj. Polagoma jo je privil k sebi. Prepustila se mu je popolnoma.

Zjutraj jo je peljal nazaj v trgovino. Po poti je neprestano govorila in govorila toliko kot še nikdar v življenju. Vse polno stvari mu je pripovedovala, kakor da ji je neznana sila odprla svet, ki ga doslej ni poznala in na katerem je videti toliko različnih stvari. Slapnik pa je bil zamišljen. Do vrh grajskega griča je ponoči upal, da ni on prvi njen ljubimec, pa se je izkazalo, da je bil.

Zgodaj sta dospela v trgovino, toda starec je že stal pred pultom. Ko je zagledal Slapnika, se je naenkrat zakadil vanj. Slapnik je zaklel in zbežal na ulico. Starec je zaloputnil vrata in se zastrmel v Heleno. Ona pa je planila v jok in mu zagrozila, da pojde še ta dan iz trgovine in je ne bo nikoli več nazaj. Obrnila se je, da bi odšla v sobico za policami, toda starec se je sedaj sesedel v naslanjač in začel jokati tudi sam. Vsa divjost ga je naenkrat minila. Jecljaje ji je začel pripovedovati, da je ona prav taka kot je bila njegova hčerka, čeprav je bila stara šele štiri leta, ko mu je umrla. Rotil je Heleno, naj ostane, ko ga vsaka njena poteza spominja na lastnega otroka. In nihče drugi bi ne znal igrača tako ljubiti, kot ona — Helena — in le ona ve, da igrače niso mrtve, ampak da tiči skrito življenje v njih. Edino on, Helena in pa otroci čutijo to. Ko pa bo dorasla, bo šla lahko kamor bo hotela.

Heleno je prevzel starčev jok. Stopila je k njemu in ga objela. A ko ga je hotela poljubiti, da bi ga potolažila, se je spomnila Slapnika. Starec se ji je zazdel grd in je bil tudi smešen, ker je jokal in jo primerjal s štiriletno punčko. Ali on je strmel vanjo in roke so se mu tresle, kot da bi v sklepih visele na prožnih peresih. Nasmehnila se je in ostala.

Kupila si je krinolino in potem vsak dan pričakovala, kdaj se bo oni povrnil. Vsako jutro si je skrbno uredila široko zvončasto krilo. Pa ni prišel. Od nosa do ustnic sta se ji začrtali dve tanki potezi. Kadar ni bilo kupcev, je razpostavila punčke po pultu — cele ure se je igrala z njimi. Helenico je postavila na sredo med nje. Helenico je imenovala tisto punčko, ki jo je kupil in nji podaril Slapnik. »Ti prva si Šarika, ti druga si Klarica, ti tretja si Hedika, četrta si Marica«, jim je govorila.

Tako stoji Helena v trgovini in govori: »Spoštovani gospod« ali »Spoštovana gospa, ali bi hoteli Šariko? Šarika stane dvajset dinarjev,

Klarica je pet in trideset dinarjev, Hedika je petdeset dinarjev, Marica pa stodvajset dinarjev, spoštovani gospod, milostljiva gospa!« Če kdo kupi Hediko, vzame Helena drugo punčko s police in je potem tista Hedika. Prav tako se zgodi s Šariko, Klarico ali Marico. Helenice pa Helena ne proda in bi je ne prodala za noben denar. Helenica je pravilno plačana, navedena v računski knjigi in starec bi ne mogel zahtevati, naj jo proda. On seveda tega tudi ne zahteva, ampak se samo smehlja, kadarkoli vzame Helena Helenico v naročje in jo stiska na svoje prsi ter boža po svilenomehkkih, zlatih kodrih; Helenica pa zapira in odpira sinje oči, kakor pač Helena hoče. In Helena prepeva med zibanjem: »Helenica, aj, aj aj!« In se smeje pri tem avtomatično in prav kakor otrok, čeprav šteje že čez osemindvajset let in čeprav drsa starec z velikanskimi podplati, zgrbančen in v sivi zastareli obleki sem in tja po trgovini ali pa čepi v kotu in ure dolgo nepremično strmi vanjo in ni na njegovi glavi niti enega lasu.

Ta zgodba je pripovedovana nekaj časa v sedanjem, nekaj časa v preteklem času, potem zopet v sedanjiku — zaključiti jo pa moramo s preteklim časom.

Neki dan starca ni bilo v trgovino ves božji dan. Desetkrat se je Helena ozrla proti stopnišču, pa ga še ni bilo. Ker ga tudi drugo jutro ni bilo, je postala Helena nestrpna. Potiho, potiho je privzdigovala noge, ko so jo nesle po stopnicah v nadstropje. Potiho, potiho je stopila v sobo in sama sebi položila prst na ustnice, da bi ne bilo kakega preglasnega šuma. Starec je sedel na stolu poleg osmerooglate mize. Podpiral si je s pestmi glavo in strmел s svetlimi očmi na oljnato sliko štiritletne zlatolase deklice. Nekoč je bila namreč fotografska umetnost slabo razvita in je starec naročil slikarju, naj mu naslika hčerko z oljnatimi barvami. Seveda starec takrat ni bil starec, ampak mlad mož. Pred podobo pa je sedela punčka v svileni krinolini prav taka kot Helenica. Imela pa je zaprte oči.

»Oče«, je zašepetala Helena in pobožala starca po plešasti glavi. Starec ni odgovoril, ampak je le svetlo gledal kot prej.

»Oče!«

Molčal je. Popravila si je krinolino, razprostrla roke in se začela smehljati. Do opoldne je stala tako. Potem pa so naenkrat pritekli ljudje po stopnicah navzgor.

»Kako se pišete, gospodična,« jo je vprašal policaj.

»Helenica,« je odgovorila Helena.

»In vaš priimek,« je zopet vprašal, Helena ni odgovorila. »Neverjetno, da se dobi nekdo, ki ne ve, kako se piše,« je zamrmral policaj. Pa je prišla še tisti dan tudi sodna komisija, ki jo je vodil Slapnik. Ko ga je Helena zagledala, je vztrepetala in kriknila, toda on ji je hitro zašepetal, naj bo mirna, ker je poročen in ima že dva otroka. Bo že kupil v trgovini nekaj igrač za oba.

Komisija je pregledala knjige in testament. Slapnik je povedal Heleni, da ji je starec zapustil hišo s trgovino in toliko in toliko sto tisoč.

Potem je bil starčev pogreb, za katerim je šla samo Helena. Stopala je za krsto kakor električna živa lutka in kakor na povelje so se ji točile solze iz oči. Potem pa je ostala še naprej v trgovini med Šariko, Hediko, Marico — najrajši pa je imela seveda Helenico, ki ji je postala z leti tako podobna, da se ni prav nič razlikovala od nje.

RADIKALNA KURA

VLADIMIR BARTOL

1

Po daljšem bivanju v inozemstvu se je vrnil Simon Krassowitz v svoje staro študentovsko mesto Ljubljano. Noč je prespal v hotelu in prihodnje jutro je stopil na ulico, da »otiplje teren«. Bilo mu je kakor bolniku, ki je po dolgi bolezni prvič zapustil posteljo. Vse se mu je zdelo skrivnostno tuje in ga malone navdajalo s strahom. Tako se nemara počuti mornar, ki je po desetih letih prvič zopet stopil na barko. Korak mu je bil negotov in pri srcu mu je bilo tesno. — Ali bo zares moral zmerom začenjati znova? Ali ne bo nikoli konca te večne poti? Vse njegovo življenje se mu je videlo kakor neprestano nizanje samih porazov. Kadar mu je spodletel nov podvig, se je prišel zdraviti v domovino. In čez noč se mu je zazdelo, da je postal star.

»Vraga! Saj to si ti, doktor,« je nekdo zaklical za njim.

Ozrl se je. Zagledal je Štefana Bunca in nenadoma mu je bilo, kakor da se mu je odvalil kamen od srca. Pred leti je bil nekakšen impresario njegove potujoče igravske skupinice, takrat, ko se je sončil v ljubezni »primadone« njegovega ansambla, srčkane in pokvarjene Stane Vrbanove. Bliskovito ga je prešinil spomin na lepe, vroče čase in vzpostavljena je bila zveza s preteklostjo. Začutil je trdna tla pod nogami in že je bil nekdanji »dobri striček« Simon.

Z obema rokama je objel ponujano mu desnico in obsul starega pajdaša s kopico vprašanj. Vse bi bil najrajši izvedel naenkrat: kod se potikajo, kje gostujejo, kako živijo.

Buncu se je mudilo na kolodvor. S svojo četico je »ložiral« v Kranju in tam so ga nestrpno pričakovali. Zapustil je bil svoje ljudi kot »zastavni listek« in prišel v Ljubljano iskat pomoči, da bi jih rešil iz ene od onih neštevilnih denarnih zagat, ki so jih spremljale na vseh njihovih »turnejah« z največjo zvestobo in stanovitnostjo.

Krassowitz se je smejal. »In kako je s Stano?« je vprašal.

Bunc se je diplomatsko namuznil. Ni vedel, koliko je Krassowitz poučen o njenih sedanjih zadevah in zato se je skušal kar najbolj gladko izmotati. Bil je majhen, veseljaški možiček, z rdečimi lici in z velikim, kljukastim nosom. Čeprav je bil okrogel in debelušen, se je nosil rahlo naprej upognjeno, kar mu je dajalo z njegovimi redkimi, ostro nazaj počesanimi lasmi videz lokavega ptiča.

»Kako je s Stano?« je previdno ponovil vprašanje. »Zmerom ista je. Živa in vesela, mlada in lepa. Gotovo jo bo vzradostilo, ko bo slišala, da sem te videl.«

»In se še zmerom drži svojega kavalirja?«

»Misliš Borisa Jurco? Ne ona njega, pač pa se on drži nje kakor klop. Ali veš, da se je razvil v odlično moč pri našem ansamblu? Tako daleč je prišel, da sem ga naredil za prvega ljubimca. In spočetka je bil navaden sufler! Izpitov na univerzi seveda še ni položil. Za to je Stana le prevelika kanalja.«

Krassowitz se je smejal na vsa usta. Zavil je z Buncem proti kolodvoru in poslušal njegovo svojim ušesom tako prijetno čebljanje.

»Vsak teden imamo zaradi Stane kakšen škandalček. Poznaš jo: na vse strani meče oči in fant je salamensko ljubosumen. Ti si bil seveda čisto drugačen. Še zmerom te ima v spominu kot ‚dobrega strička‘ in te daje Jurci za vzgled. Lahko si misliš, kolikšne križe imam z njima.«

»Slišal sem, da si se oženil.«

»Da, z Roziko. In tudi prirastek imava že. Punčka je in že dve leti stara. Najprirodnejši igravec v ansamblu. Rečem ti: pravi fenomen.«

»Rozika torej potuje s teboj?«

»Seveda. Pustila je pisarno in se priključila naši trupi. Nimaš pojma, kolikšen talent za tragedko je spal v njej.«

Krassowitz se je neznansko zabaval. Vsa preteklost je oživila v njem in kar čudno se mu je zdelo, da bo Bunc odpotoval brez njega. Najrajši bi se mu bil priključil.

»In naš junaški bariton?«

»Riko Hlača? Z njegovim glasom je šlo temeljito navzdol.«

»Gotovo mu je kozarec preveč prirasel k srcu.«

»Kar se tega tiče, bi ga niti vrag ne skuriral. Zato smo morali opustiti koncertne točke. Dal sem mu nekaj karakternih vlog in fant se je izkazal.«

Prišla sta pred kolodvor in se poslovila.

»Pozdravi mi Stano in vse ostale. Reci jim, da se jih ‚dobri striček‘ zmerom spominja.«

»Prav. Pa se kaj prikaži.«

»Ni izključeno. Morda vas zares še nekoč iznenadim.«

»Kar. Samo nič kaj ti ne zaupam. Odvadil si se nas. Zdi se, da nismo več svet zate.«

*

Ko je bil Krassowitz sam, mu je vnovič postalo tesno pri srcu. Javno se je zavedel minljivosti vsega lepega in obšla ga je napol prijetna, napol boleštna melanholija. Predal se je spominom in da si poplakne mehko žalost, je zavil v enega izmed avtomatičnih bifejev na kozarček žganja.

Tam je srečal Josipa Černigoja, ki mu je povedal, da je napisal tragedijo v petih dejanjih »Mohamed«.

*

Krassowitz je spoznal pred leti Josipa Černigoja kot študenta slavistike na univerzi. Bil je to dolg, suhljat fant, z veliko glavo in kuštravimi črnimi lasmi; gledal je zabodeno skozi očale in govoril nenavadno samozavestno. Pisal je pesmi, vendar pri uredništvih ni imel sreče z njimi. Toda to dejstvo mu ni vzelo poguma. Nasprotno! Samo potrjevalo ga je v njegovi veri, da je nekaj posebnega in da ga njegovi »sovražniki« zato odklanjajo, ker se ga boje in ker so mu zavidni za njegov talent. Krassowitz, ki je bil precej starejši, ga je bil spočetka zafrkoval zaradi te njegove lastnosti, ki jo je bil šaljivo imenoval: »megolomania, species carniolica, aberratio Černigojensis«. Toda naletel je slabo. Černigoj je bil srborit fant in je jemal sebe in svoje delo kravo resno. Prišlo je do nekaj burnih nastopov in Krassowitz je spoznal, da ima pred seboj jako nevarnega fanatika, ki sta mu bila smisel za humor in šalo nad samim seboj popolnoma tuja. Zato se je odslej smejal njegovi čudaški zaverovanosti vase samo še v trebuh, na videz pa poslušal nje-

gove maziljene monologe o samem sebi z vso potrebno pazljivostjo in osredotočenostjo. Tako sta bila drug z drugim zadovoljna in Krassowitz je imel z njim svoj poseben plezirček. Mož se mu je zdel dovolj nevsakdanji in v njem je gledal neki poseben primer človeške pasme.

Ko je sedaj slišal, da je Černigoj napisal petdejansko tragedijo »Mohamed«, ga je obšlo tiho hahljanje. Bil je svoje vrste skeptik in z ljudmi in njihovimi talenti je imel izkušnje. Vendar ni svojih čuvstev z ničemer izdal. Z resnim obrazom je poslušal ostro polemiko in krvav obračun z nenavzočim Voltairejem in njegovim »Mohamedom«.

»Voltaire,« je dejal Černigoj z gromkim glasom, »je prikazal Mohameda kot brezbožnega cinika, ki samo slepo streže svojim strastem in svoji slavohlepnosti. V resnici pa je bil Mohamed najčlovekoljubnejši prerok in najnežnejši ljubimec. Njegova ljubezen do mlade Aíše je polna večnostne monumentalnosti.«

Krassowitz je vprašal s strogo stvarnostjo: »In zakaj nisi izročil svojega dela, da ti ga uprizorijo?«

Černigoj se je razburil. Povedal je Krassowitzu, da je bil tragedijo ponudil in da so mu jo bili, kot je pričakoval, zavrnil. Za trenutek je Krassowitz začutil tragični položaj tega fanatika v svetu in ga iz resnične simpatije pozval, naj mu dá prečitati delo. Černigoj je v to privolil. Na dobro srečo sta izpila še nekaj kozarčkov žganja, potem je Černigoj povabil Krassowitza, da gre z njim k njegovemu dekletu, ki mu je bilo delo pretipkalo na stroj, da bi mu dal en izvod.

Tam je Krassowitz spoznal, da ni bil Černigoj več sam s svojim fanatizmom. Vanj je verovalo in ga v vsem razumelo bitje, ki je bilo pripravljeno iti za njegovo stvar skozi ogenj in, če treba, tudi v smrt.

*

Toda ko je popoldne sam v svoji sobici čital Černigojevega »Mohameda« in bolj in bolj spoznaval njegovo otroško nebogljenost, ga je nenadoma popadel tako krčevit smeh, da so mu listi brezmočno padali iz rok. Solze so se mu vlile po licih in lomilo ga je, da bi bil skoraj prišel ob sapo.

»Ta človek je slep! Ta človek je nor!« je kričal in divje lomastil po sobi. »Nekdo mu mora odpreti oči, če jih sam noče. Taka blazna slepota že ni več dovoljena!«

Nenadoma se je spomnil njegovega dekleta. Mlada, simpatična, nedvomno inteligentna uradnica, z lepimi, nekoliko zasanjanimi očmi in s fanatično vero v srcu. S fanatično vero v delo tega človeka. Zresnil se je. Rahlo ga je zaskalelo. Zavedel se je lastne strašne osamljenosti, ki ga je spremljala skozi celo življenje. — Celó ta norec si je znal pridobiti privrženca, je pomislil. — In za kakšno stvar! Za trenutek je švignil v mislih k ženi, ki je živela morda še mračnejše življenje od njega in ki je videla vanj. Toda bila je zvezana z drugim. Sovražil in oboževal jo je in bežal pred njo. Tako je bil v resnici sam in se je že zdavnaj odpovedal sreči. Videl je v vse koticke človeškega srca in si ni mogel več lagati. In kjerkoli je zapazil srečo, ki je bila zgrajena iz laži, ga je zagrabilo besno veselje, da bi strgal krinko raz nje in ljudem »odprl oči«. Ta strast je bila eno izmed najmočnejših gibal v njem in kadar ga je obšla, ji je popolnoma zapadel. Kakor vsi, ki so spregledali, ni ničesar tako sovražil kakor zaslepljenost in nedolžnost. Zadovoljstvo,

postavljeno na samoprevaro, mu je bilo trn v peti. Čutil je lastno temo in ko se je zavedel, da ne more biti drugačen, ga je spreletelo peklensko veselje. »Če je z menoj že tako, potem naj bo temljito.«

Ko je sedaj v mislih iskal, kako bi Černigoju in še posebej njegovemu dekletu »odprle oči«, je nenadoma začutil bližino tistega, kar je imenoval pri sebi »svojega demona«. Bilo je to neko posebno občutje, nekakšna temotna slutnja, napol prijetna in napol neznanska in bojazen vzbujajoča, podobna nemara še najbolj sladkemu strahu otrok, ki jih obide v temi ali kadar poslušajo grozotne bajke. Prisluhnil je vase.

Bliskoma mu je postalo vse jasno. Načrt je bil predložen predenj, ne da bi bil sam iz sebe kaj pridejal. V trenutku je pregledal vse činitelje, ki so prihajali v poštev: Černigoja z »Mohamedom«, Bunca z njegovo igravsko skupinico; spomnil se je Staninega lepega, drobnega telesca in obšlo ga je vražje veselje, ko se je zavedel kontrasta med njim in onim njegove pravkar zapuščene valkire. Evo povoda za obisk! Evo nove zaposlitve! Evo akcije! Nič več ni bil star. Zopet enkrat bo zagrabil v kolesje življenja. Kakšno usodno naključje to dvojno srečanje danes! Rahla groznica ga je obšla za trenutek, tisto neznansko občutje, ki nas obide ob dogajanjih, ki jih smatramo za povsem slučajna, ki so pa vendarle take narave, da bi jih lahko pripisovali snovanju neke nam neznane inteligentne sile.

Napravil se je in odhitel k Černigoju, da ga zaprede v prvi akt nastajajoče igre.

2

Kakor strela z jasnega sta padla Krassowitz in Černigoj med družinico Štefana Bunca. Bilo je zgodaj popoldne in igralci so bili pravkar pri skušnji za neko ljudsko veseloigro. V najemu so imeli malo stanovanje s kuhinjo v neki podrtiji ob periferiji mesta, ki jim je služilo obenem za spalnico in za prostor za skušnje.

Krassowitza so sprejeli z velikanskim veseljem. Da bi skušnjo nadaljevali, o tem ni bilo govora. Vse ga je obstopilo, objemalo in poljubljalo. Suflerki in karakterni igralci, starejši gospodični, ki je menda edina jemala svoj poklic kot nekakšno stalno namestitev in se nikoli ni prav živela v boemstvo lahkožive skupinice, so prišle celo solze v oči. Samo Boris Jurca, Stanin fant, je stal mrko in neprijazno ob strani. Krassowitz mu je jovijalno stisnil roko.

Najbolj navdušena je bila Stana. Svidenje z »dobrim stričkom« jo je resnično ganilo; prijetno ji je bilo gledati zopet njegov dobrodušni, malce porogljivo očetovski smehljaj, poleg tega se ji je smejalo srce ob tako nepričakovani priložnosti, da lahko izziva in jezi in stavlja na preizkušnjo trdnost zaljubljenosti svojega fanta. Takoj je začela stikati po Krassowitzovih žepih in privlekla na dan nekaj zavojčkov sladkorčkov in čokolade.

»Za damstvo,« je dejal Krassowitz, »in za vas, fantje, cigarete.«

Skupinici se je zdel Krassowitz kakor sveti Miklavž. Bili so precej pri kraju s svojimi izposojenimi sredstvi in njegov prihod jim je instinktivno navdihnil slutnjo, da se bodo zdaj začeli zanje boljši časi. In ko jim je takoj nato predstavil novo zvezdo domačega dramskega Parnasa, se je začela slutnja pretvarjati v resničnost, in treba mu je bilo

samo še poslati v gostilno po vino in prigrizek, pa je bila sreča deseterice ljudi popolna.

Černigoj je zijal. Tolikšnega navdušenja in entuziazma ni bil pričakoval. Sedaj je pritrjeval Krassowitzu, ki mu je bil dejal, da bo našel v skupinici svež, gibljiv material, ki ga bo lahko oblikoval kakor vosek po lastnih intencijah. Krassowitz je moral uporabiti precej napora, preden je prepričal trdovratnega in visokoletečega pesnika, da se dà tudi z napol diletanti uspešno delati, nemara boljše kakor s poklicnim ansamblom, ki da je pogostoma z režiserjem vred svojeglav in zakrknjen nasproti novotarijam. Moralo je pritegniti s Krassowitzem njegovo dekle, ki jo je bil superiorno prostodušni ton starega lisjaka prepričal, da se je vsaj toliko omajal, da je pristal na poizkus. Sedaj je začela njegova skepsa naglo plahneti; v skupinici je že videl poleg svoje Julke prve svoje privržence, ki bodo služili za temelj njegovemu bodočemu vzponu. Tudi nezaupanje do Krassowitza, ki se ga nikoli ni mogel prav otresti, je začelo popuščati. Po svoji heroični terminologiji, ki je bila osnova njegovega svetovnega nazora, ga je krstil zdaj za dobrotnega demončiča in nenevarnega spletkarja, ki ima svoje veselje zapletati in razpletati družabne štrene. Tako hvaležen mu je bil, da bi ga bil najrajši objel.

Toda za take ganljive izlive ni bilo časa. Moral je sestiti na prvi stol, prigrizovati in trkati na razna zdravja. Krassowitz se je bil zavalil na posteljo, zabaval veselo družbico z zasoljenimi dovtipi, ki jih je bil prinesel s svojih potovanj po svetu, si dal streči od »damstva« in se počutil kakor star maček, ki se zaveda svoje pravice do toplega kotička pri peči. Černigoj ga je poznal kot resnega, zmerom filozofsko navdahnjenega človeka in mu ta radikalna sprememba nikakor ni hotela v glavo. Skoraj neprijeten mu je bil tak, posebno, ker si ni bil na jasnem, ali in kdaj »igra«. Toda ko je začel proslavljati njegovega »Mohameda« kot sicer mladostno, toda genialno delo, in videl, da verjame ansambel njegovim besedam kakor prerokbam, je bil potolažen. Čutil je, da smatrajo vse, kar jim Krassowitz pripoveduje ali svetuje, za *a priori* pravilno in da nikomur ne bo prišlo na misel, drugače soditi o njegovem delu, kakor mu bo on navdihnil.

*

Dogovorili so se, da bo po večerji čital Černigoj svojo dramo. Žene so se šle preobleč in se vrnile svečano nališpane, napudrane in naporfemirane. Krassowitz je takoj opazil, da je prišla Stana v svilenem, tesno se prilegajočemu krilu, ki je nosilo ob strani visoko zarezo.

»Zmerom ista kanalja,« je pomislil z zadovoljstvom.

Isto je opazil in podobno je mislil tudi njen fant, samo z drugačnimi čustvi. Zaškripal je z zobmi in stisnil na skrivaj pesti.

Stana je instinktivno čutila, kaj se v njima dogaja in opojna slast jo je obšla, ki jo je še stopnjevala rahla bojazen. Poznala je mladostni temperament svojega fanta in vedela je, da bo ob koncu prišel obračun. Toda vprav k temu jo je sililo nekaj, čemur sama ni poznala razloga.

Sedla je na posteljo poleg Krassowitza in prekrizala noge. Njen fant je pazil na sleherno njeno krettnjo. Spremljal je Krassowitzev zadovoljni pogled in divja besnost ga je obšla. Na mizi je bilo vino in začel je piti.

Krassowitz se je tiho smehljal vase. Igra ga je zabavala in bil je prav v svojem elementu. Obetal si je čudovite radosti, tiste radosti, ki so mu dajale edine trenutke pozabe ob najvišji zavesti samega sebe, samo vedel še ni, na kakšen način bo prišel do njih. Stana se je smejala zvonko, izzivalno; njen glas je zvenel srebrno, večje modulirano; njena lepa, tenka noga je bila vidna skoraj do kolka. Krassowitz se je zavedal, da je bilo vse to modro preračunano, toda vprav ta zavest je zbudila v njem posebno draž, in nič ga ni bolj razveseljevalo, kakor da je šel sto in prvič na iste limanice. Imel je okus za ženske, ki so bile nekoliko pokvarjene. Zakaj v pokvarjenosti je videl posebno vrsto znanja in spoznanja.

Nemara bi imel isti občutek tudi njen fant Boris Jurca, če bi bil vedel, kaj ga je najbolj priklepalo k Stani. Toda po vzgledu vseh mladih in še ne prav izkušenih moških bi bil najrajši naredil iz nje madono, čeprav ji je pripadal vprav zaradi tej nasprotnih lastnosti. Misel, da je Stana uprizarjala ves ta scenarijo s samo seboj samo zaradi svojega prejšnjega ljubčka, in še posebej slutnja, da ga nalašč izziva, ker vé, kako je za take stvari občutljiv, sta mu razjedala drobovje, in na tihem si je izmišljal stotisoče peklenskih muk, s katerimi se bo maščeval nad njo. Obenem se je neusmiljeno zgražal nad lastno slabostjo in strahopetnostjo.

Vsa ta dogajanja, ki jih je mala družinica instinktivno čutila in se na skrivaj nad njimi škandalozno delectirala, so šla popolnoma neopaženo mimo Josipa Černigoja. Svečano je sedel za mizo in izmenoma sta ga spreletavala mrz in vročina. Svetla zavest, da se bliža odločilni trenutek njegovega življenja, je bila v njem. Bil je nestrpen in kar dočakati ni mogel, da bi začel čitati. Toda družba je bila po malem okajena in ob Krassowitzevem debelem humorju je nedelikatno pozabljala na pravi povod in namen nocojšnjega večera. Polagoma je nastajal nastroj, v katerem bi bil vsakdo pripravljen z iskrenim čuvstvom priznati vse, karkoli bi se od njega zahtevalo.

Naposled je Krassowitz predlagal, da bi začel Černigoj s čitanjem.

Navzoči so se odkašljali; Štefan Bunc je prenesel malo nočno svetilko v kot ob steni, jo postavil na okroglo mizico in primaknil stol. Ugasnil je veliko luč na stropu, da je nastala prijetna medla svetloba, in se, sam očaran od lastne režije, vrnil po prstih na svoj prostor.

Soba je bila dovolj prostorna. Nasproti vratom je bila večja, pogrnjena miza, poleg nje na vsaki strani po ena postelja. Na eni izmed njih sta udobno sedela Krassowitz in Stana, prav v kotiček se je skromno stisnila postarna suflerka. Njim nasproti so bili Bunc z ženo Roziko in »junaški bariton« Hlača, mizo pa so zavzemali »prvi ljubimec« Jurca, dva domačina diletanta in Černigoj. Ko je bil Bunc končal priprave, je slednji dvignil svojo okorno postavo in počasi zasedel prostor v kotu ob vratih. Z rutico je obrisal očale, pogledal, držec jih v roki, skozi je proti luči, razgrnil s strojem potipkane liste pred seboj in opozarjajoče zahrkal.

Glas mu je rahlo drhtel, ko je prečital naslov in naštel delujoče osebe. Toda že pri prikazu prizorišča se je zbral in njegov glas je zadonel svečano in polno.

Krassowitz se je sklonil k Stani in ji šepnil na uho:

»Ali hočeš nocoj z mano?«

»Bi. Samo onega se bojim.«

»Nič brige. Napil se bo. Za ostalo poskrbim jaz.«

Potem se je zleknil nazaj, stisnil čelo v važne gube, kot da hoče z osredotočenostjo poslušati, si zakril oči z desnico in sladko zadremal.

*

Černigoj je čital glasno, toda umerjeno. Vendar se je vprav za to zadržanostjo čutil prizvok fanatične vere. Glave so bile rahlo omotene od vina. Stari odrski praktik Bunc bi bil nemara kljub temu za tem ali onim stavkom zasledil resnični pomen dela, toda zanesel se je popolnoma na Krassowitzovo sodbo in vnaprej izključil svoj kritični čut. Poslušal je Černigojev produkt kakor bi poslušal delo priznanega pesnika, ki je že zdavnaj prešlo v zgodovino in pri katerem se ne dá spremeniti več niti pičica na i.

»Bariton« Hlača je takoj začutil vlogo, ki mu bo pripadla. Smatral je sebe sicer še zmerom predvsem za pevca (»merodajni faktorji« bodo že nekoč spoznali, kolikšno krivico so mu delali!) in je stavljaj dramatično umetnost globoko pod operno, vendar se je bil začasno le sprijaznil s svojim novim položajem. Prepričan je bil in je celó do neke mere sugeriral družinici, da je slab igravec; toda tisti, ki so se na stvar razumeli, so vedeli, da je v celem ansamblu morda edini resnični odrski talent. Vedel je, da je »Omar« vloga zanj in da jo bo igral. Od tega trenutka je samo še prežal, kdaj bo Omar zopet nastopil; vse vmesne faze je občutil kot zlohотно mučenje svoje potrpežljivosti. Hitro je tudi zagrabil, da ne bo mogel Alija predstavljati nihče drugi razen Jurce, in ko je prišlo v drami do rivalstva med Alijem in Omarjem zaradi Mohamedove naklonjenosti, je svojega bodočega tekmeca premeril s srboritim pogledom.

V notranjosti Borisa Jurce se je premetaval strahovit kaos. Vino, popito na jezo, mu je že močno stopilo v glavo. Sovrašтво, brezmočen srd do Stane in Krassowitza je kupal v njem. Sem ter tja je ujel stavek iz »Mohamed« in se domislil, da bi moral prav za prav slediti. Toda prešibak je bil za to. Šele ko je instinktivno dojel, da gre tudi v drami za neke ljubosumnosti, je prisluhnil. Hitro je pretil svojo strast v Alijevo malho, se razveselil, ko je slišal, da je Omar obdolžil Alija pri Mohamedu, da mu hoče zapeljati ženo Aišo, — sam ni vedel kako, toda v Mohamedu si je predstavljal Krassowitza — in užival nad Mohamedovimi mukami zaradi tega. Vino mu je zrahljalo vse logične vezi; zdaj je sledil drami, zdaj svojim strastem, in naposled oboje pomešal med seboj.

Stana ga je gledala od strani. Njegov profil je bil nenavadno lep, skoraj klasično pravilen. Čelo lepo oblikovano, nos fino ukrivljen. Samo okrog njegovih ust ji nekaj ni bilo všeč. Držal jih je rahlo priprta, kar mu je dajalo videz nekakšne neobrzdanosti in slabosti. Sedaj, ko se je mučil, da bi sledil čitanju in obenem obvladal svojo pijanost, ji je bil naravnost zoprn. In če se je Krassowitz veselil kontrasta, ki ga bo občutil ob njej v primeri s svojo še nedavno ljubico, se ni ona nič manj veselila njegove nepokolebljive superiornosti in njegovega očetovsko dobrodušnega nasmeha. Zdel se ji je kakor velik, hud pes, ki bi mu bilo treba samo tleskniti z gobcem, pa bi je nikjer več ne bilo. Toda v njenih rokah je bil krotak in poslušen, da je z njim počela, kar je hotela. Jurca

pa je bil kakor srborit petelin, ki je neprestano iskal nekoga, v kate-
rega bi se zaletel.

Poslušajoč dramo, se je najprej živela v Mohamedovo hčerko Fatimo, Alijevo ženo. Toda pozneje jo je bolj zamikala nežna ljubica Aiša in kar sovraštvo jo je obšlo ob misli, da bi nemara Bunc dodelil to vlogo svoji ženi. To čuvstvo je naglo prelila v osebo v drami, saj sta si bili tudi Fatima in Aiša tekmovalki za Mohamedovo ljubezen.

Bunc je od vsega početka vedel, da ne more Mohamed pripadati niko-
mur, razen njemu. Vživel se je vanj popolnoma in sproti določeval ostale
vloge. Glede Omarja in Alija si je bil takoj na jasnem. Saj sta tudi v
žviljenju tekmovala Hlača in Jurca za njegovo naklonjenost, ki jima jo
je kot skrbni oče družinice v enaki meri podeljeval. Jurca je bil ljubimec
— torej bo igral Alija. Fatimo je bil spočetka določil za svojo ženo, toda
ko začenja pozneje vse bolj prevladovati Aiša, se je premislil in ji
dodelil to. Stanin strah je bil upravičen: Fatima je pripadla po njegovem
načrtu njej.

Bunčeva žena Rozika je vdano sledila Černigoju. Vse se ji je zdelo
nenavadno imenitno, skoraj premogočno za njeno utrujenost od življenja.
Skrbelo jo je zraven, če njena punčka dobro spi, in najrajši bi bila
vmes parkrat vstala in šla pogledat v sobico na drugi strani hodnika.
Toda to se ji je zdelo nespodobno in premagala se je. Njej je bilo vse-
eno, ali bo igrala Fatimo ali Aišo; samo da bi uspeli in si nekoliko
denarno opomogli.

Postarna suflerka je ves čas napeto poslušala. Od vloge kakšne stare
ženice je bilo odvisno, ali bo nastopila na odru ali pod njim. In ko
naposled spregovori Aišina pestunja, zvesta in dobra ženska, jo je spre-
letelo tako ganotje, da je skrila obraz v dlani in se razjokala.

Samo Černigoj in Krassowitz sta bila vsak v svojem neomajna. Kras-
sowitz je spal in nabiral moči za poznejša veselja, nad Černigojem pa
je lebdela tenka zavest, da polaga prve temelje svoje bodoče veličine.

*

Ko je končal, je nastala za nekaj trenutkov popolna tišina. Krassowitz
je v polsnu opazil izpremembo, bliskoma prišel k sebi in padel ravno
prav še v splošen aplavz. Černigoj se je globoko priklonil, se svečano
dvignil in z resnično *grande zzo* sprejemal čestitke.

Spočit in dobre volje je Krassowitz začel z diskusijo. Bunc je hitro
prešel na praktično plat, govoril o režiji in podelitvi vlog in vprašal
Černigoja in Krassowitza za mnenje.

Stana je izrabila trenotek. Šepnila je Krassowitzu, da bi hotela igrati
Aišo.

Krassowitz se je srčno razveselil prilike, da ji lahko izkaže hvaležnost
in si obenem še bolj utrdi njene simpatije. Naravnost je predlagal, kakor
je želela Stana, Bunc se je sicer nekaj zoperstavljal, toda ker ni Rozika
imela nič zoper izpremembo, je naposled pristal. Stisk vroče ročice je
Krassowitzu povedal, da sme računati na povračilo.

Začelo se je splošno napivanje in svečano besedovanje. Černigoj je
plaval na orlovskih krilih. Vse ga je častilo in slavilo. Ko se mu je že
začel zapletati jezik, je proglasil Krassowitza za svojega »Janeza Krst-
nika«. Bil je do solz ganjen. Vse se je bratilo in pobratilo z njim. Nje-
gov čuvstveni vzpon je dosegel svoj vrhunec.

Nenadoma mu je postalo slabo. Prebledel je in se zagrabil za srce. Preveč je bilo doživetja za en dan. Rozika je prinesla vode; drgnili so ga z mokro krpo po prsih in mu drugo položili na zatilnik. Ko je prišel k sebi, ga je Krassowitz spremil v hotel, kjer sta bila najela sobi.

Medtem so ostali še dalje pili in besedovali. Bili so sfanatizirani in navdušeni. S pravo komedijantsko tenkočutnostjo in vživljivostjo so dojeli, da pomeni nocojšnji večer zgodovinski mejnik v literaturi malega naroda in se predali nekakšnemu veličastnemu nastroju »sub specie aeternitatis«.

Ko se je Krassowitz vrnil, se mu je zdelo, da je stopil v sinagogo. Spotoma se je bil dodobra streznil in sedaj je začel z drugim delom igre. V Münchenu je bil nekoč srečal jezuitskega patra, ki ga je skušal pridobiti za sveto katoliško stvar. V kleti, kjer sta pila, je Krassowitz nenadoma opazil, da je samo on tisti, ki zares gleda v kozarec. Pater je namreč izvajal preprost trik, da mu ni bilo treba piti. Poleg svojega je imel še drug kozarec, ki je bil prazen. Tega je od časa do časa zamenjal s svojim. Ko je Krassowitz videl, da je kozarec pred patrom prazen, mu je hotel natočiti. »Čemu?« je dejal pater. »Saj je ta, ki je odveč, še poln.« In postavil je polnega predse. Čeprav je bil ta trik neverjetno preprost, je vendar Krassowitz potreboval precej časa, da ga je spregledal.

Sedaj, v veliki, že precej okajeni družbi, mu je bilo izvajati ga igrača. Napijal je vsem po vrsti, posebno Jurci. Srce se je odprlo srcu, alkohol je porušil še zadnje pregraje in naposled sta si celo oba tekmeča pri Stani padla v objem. Po malem so začeli drug za drugim omagovati, »bariton« Hlača je po nekaterih slabo uspehlih pevskih poizkusih celó zasmrčal na postelji; in naposled je prišel čas, ko je bilo treba misliti na odhod.

Hlača in Jurca sta spala v gostilniški sobi na drugem koncu mesta. Krassowitz ju je pograbil pod roko, Stana mu je pomagala. Sama je sicer stanovala pri Bunčevih, toda vsem se je zdelo samo po sebi umevno, da spremi fanta in se potem vrne s Krassowitzem domov. Bunc je bil kot vodja skupine sicer še toliko pri zavesti, da si je lahko mislil pravi namen te poti, toda Krassowitzevega prihoda in z njim zvezanega preobrata je bil tako vesel, da bi mu bil nocoj prepustil makar svojo ženo, kamoli privoščil Stano. Ko so se poslavljali, mu je še zvito pomežiknil, v znamenje, da vé, kaj se pripravlja, in da mu obenem izrazi svoje odobravanje in svoj pristanek.

*

Prihod na sveži zrak je imel za Hlačo in Jurco različen učinek.

Hlača, ki je bil prej v sobi zadremal, se je zdaj predramil in začel polemizirati z nevidnim nasprotnikom o svojem glasu in svojih pevskih sposobnostih. Opsoval ga je kot krivičnega samosilnika, kot »rablja talentov«, in da bi mu dokazal, da je še zmerom na višku svojih sil, se je postavil na sredi trga v pozo opernega junaka in še precej dobro zapel:

»Toreador, pripravi se!
Toreador, postavi se!«

Nočni čuvaj, ki je pomenil zanj prihod živahnega ljudstveca v mesto razveseljivo spremembo v njegovi večni enoličnosti, je zatisnil oko in

odprl uho. Šele ko je Hlača končal, se je prikazal izza ogla in opozoril vesele nočne goste na oblastne predpise.

Krassowitz je potegnil Hlačo za seboj.

Medtem je imela Stana z Jurco posebne križe. Sveži zrak je deloval porazno na njegovo telesno stanje. Postalno mu je slabo in komaj da se je vzdržal na nogah. Krassowitz je moral priskočiti Stani na pomoč in z veliko težavo sta naposled spravila oba nesrečneža na njuno stanovanje. Pomagala sta Jurci za prvo silo, da se je spravil v posteljo, medtem ko se je zvrnil Hlača kakor čep na ležišče in takoj zaspal.

Ko sta Stana in Krassowitz odhajala, je prišel Jurca še enkrat za trenutek k sebi. Pogledal ju je z velikimi, vprašujočimi očmi in jima hotel reči, naj se pazita. Spregovoril je, toda kar je prišlo iz njega, so bile samo besede: »Meni je tako strašansko, strašansko slabo.« Potem se je obrnil k steni in že ga je zmanjkalo.

Komaj sta stopila Krassowitz in Stana iz sobe, sta si padla v objem. Krassowitz se je raznežil kakor Odisej, ko je po dolgih letih prvič zopet objel svojo Penelopo. Tisoč sladkih besed ji je šepetal na uho. Tesno objeta sta zavila, ne meneč se za to, če ju kdo vidi, na njegovo stanovanje.

3

Medtem je Julka z nestrpnostjo čakala na povratek Krassovitza in svojega fanta. Najrajši bi se bila peljala z njima, toda služba jo je zadrževala v Ljubljani. Vse njene misli, vse njene želje so se vrtele okrog vprašanja, kako in ali bo Černigoj uspel. Vsa njena sreča, vse njeno življenje je bilo odvisno od tega. Černigoj je bil brez službe in se tudi ni potegoval zanjo. Zaverovan v svoje visoko pesniško poslanstvo je kljuboval družbi, boril se z bedo in vztrajal. Zavedal se je, da igra tvegano igro, toda ker je neomajno veroval vase, se mu je zdela ta pot edino pravilna, dá, edino možna...

Neugnani Dapertutto Bunc je zbobnal prihodnje jutro svojo družinico k prvi skušnji. Obrazi so bili blede in krmežljavi od sinočnjega kroka, vendar jih je podjetni režiser kmalu s svojim prirodnim elanom razmajal. Iz njega je vrelo kakor iz pravkar vzkipelega studentca; imeli so dovolj izvodov dela, da so lahko brali, in Bunc je sproti črtal, popravljaj in pripravljaj za režijo. Suflerka je dobila nalogo, da pretipka nekaj vlog. Stvar je splavala kakor po olju.

Ko sta prišla Krassowitz in Černigoj iz svojega hotela, je bila skušnja v polnem teku. Černigoj bi skoraj ne verjel lastnim očem in ušesom. Osebe njegovega »Mohameda« so se začele trgati iz celote, prelivati se v duše igravcev in se uteleševati v živi besedi. Bil je še nekoliko omamljen od doživljajev prejšnjega večera, glava mu je bila motna in težka, da je videl svojo okolico kakor skozi dvojno steklo. Vse se mu je zdelo kakor fantastičen privid in mislil je, da sanja.

Krassowitz je s kratkim pogledom premeril situacijo. Opazil je, da se je Stana rahlo zdrznila, ko je prišel in da je Jurca prebledel. Toda Bunc ni nikomur dovolil oddiha. S pravo besnostjo je bil pri delu. Čeprav je bila skušnja samo bralna, mu je lil pot po licih in gladki lasje so se mu vsipali čez čelo. Ves hripav je že bil od kričanja; skoraj sleherni stavek je ponovil za čitajočimi in neprestano nakazoval in po-

pravljaj izgovarjavo. Delal se je, kakor da prihoda obeh gostov sploh ni bil opazil.

Šele okrog ene, ko je bil že popolnoma obnemogel od napora, je pristopil k Černigoju in Krassowitzu in jima stisnil roke. Obrisal si je pot z obraza in nemo pokazal na grlo, češ, da je tako izčrpan, da niti govoriti ne more več.

Černigoj je bil srečen zaradi tolikšne vneme in Krassowitz se je smehljaj. Skupno so odšli na kosilo.

Ob prvi priložnosti je šepnila Stana Krassowitzu: »Jurca neka sluti.« Krassowitz ji je modro svetoval: »Ne priznaj ničesar. Zakaj tudi če bi ti prisegel, da je prepričan, da je nekaj bilo, bi ga tvoje priznanje pogodilo kakor udarec s kolom. Poznam moškega: tudi če bi videl na lastne oči, bi ga ženska lahko prepričala, da se je zmotil. Zato táji in ne odnehaj.«

*

Po kosilu sta se Krassowitz in Černigoj z vlakom vrnila v Ljubljano. Dogovorjeno je bilo, da se bo Černigoj čez čas, ko bodo skušnje že napredovale, zopet odpeljal v Kranj, da vidi in nadzira delo, Krassowitz pa da bo medtem pripravil teren pri gledališču, ki naj bi jim dalo za predstavo v najem oder in dvorano.

Julka ju je sprejela na kolodvoru. »Igra je dobljena!« je vzkliknil Černigoj. Lica so mu gorela in spotoma ji je hitel pripovedovati ves potek in uspeh svoje poti.

Krassowitz se je na tihem zabaval. »Isti dogodek, isti prizori, in vendar, kolikšna razlika v pogledu nanje!« je mislil. »En sam neznamen činitelj — in vse stvari dobijo drugačen pomen. To bo zijal, ko se mu bodo odprle oči!«

Vražje veselje ga je obšlo, ko je poslušal Černigojevo objašnjevanje.

»Ne, tolikšna slepota zares ni dovoljena!« si je govoril. »Dokler je norec sam, mu bódi norost odpuščena. Sam bo zanjo odgovarjal in sam trpel. Toda kadar začena pritegovati v svoj blazni krog tudi druge, mu je treba odpreti oči. In to radikalno. Besede, kritike, so samo voda na mlin njegove norosti. Dati mu je treba priložnost, da preizkusi trdnost svojega dela sredi resničnega življenja. In, evo, na poti smo, da mu jo tudi damo!«

Poslovil se je od dvojice in jo pustil samo z njuno varljivo srečo.

*

Čez nekaj dni je Černigoj odpotoval k igravcem. Julka se je v nervozi pričakovanja zatekla h Krassowitzu. Poleg njega se je čutila varno in zaščiteno.

Nekoč mu je dejala:

»Sedaj, ko je stvar že tako daleč napredovala, vam lahko povem, da nisem prav za prav nikoli popolnoma verjela v to, da bo Josip kdaj zares uspel. Tako neogljen, tako oddaljen od tega strašnega življenja se mi je zdel, da ga bo moralo nekoč požreti. Seveda, kadar je bil poleg mene in mi govoril o sebi, o svojem delu in o svoji veliki poti, sem mu morala zaupati, ker bi mi bilo sicer zanj zares preveč hudo. Morala sem mu verjeti, drugače bi ga ne bila imela rada. Toda če prav pomislim, mi je bil prav zato tako drag in ljubila sem ga prav zato,

ker se je postavil tako slepo in tako brez slehernega orožja nasproti temu brezobzirnemu svetu. Nekoga je vendar moral imeti ob strani! Šele ko ste se vi, mož življenja, postavili za njegovo stvar, sem začutila, da lahko tudi sama začenjam zares verjeti vanjo in upati, da bo Josip nekoč uspel. Pred samo seboj me je sram te nevednosti.. Toda take smo pač ženske. Kot pravi neverni Tomaži smo...«

Krassowitz se je rahlo zdrznil.

»Torej tudi Černigoj je sam s svojo norostjo?« je pomislil. »Ta nori idealist in fanatik, ta Don Quijote je z vero v svoje poslanstvo vendarle sam? Zares, pot do obračuna z lastno slepoto pelje samo preko enkratnega velikega razočaranja.«

Videl je, da tudi ljubezen ni popolnoma slepa. In vendar je ljubezen! Rahlo ga je zbudlo v srcu. »Ali sem bil jaz kdaj zares tako ljubljen?« se je vprašal.

»Vse je sedaj odvisno od tega, kako bo občinstvo Černigojevo stvar sprejelo,« je izbegavajoče dejal Julki. »Stvarna preizkušnja nam le še ostane.«

*

Medtem je igra v Kranju pod Černigojevim nadzorstvom skokoma dozorevala. Kakor nor je letal Bunc med svojimi igralci po sobi, zdaj režiral, zdaj sam igral svojo vlogo, se zraven prijemal za glavo in si pulil lase. Polovico pljuč si je pri tem izkričal in prišel malone ob ves svoj sonorni glas. Z zadovoljstvom je ugotovil Černigoj, kako dovzetni so bil vsi za njegove namere. Včasih je bil tako raznežen, da bi jih bil najrajši vse za povrstjo pritisnil na svoje srce.

Popolnoma se je položaj izpremenil, ko je Krassowitz brzojavil dan, ko jim bo gledališče na razpolago. Bunc se je unesel, začel varčevati z glasom, in vsi so nenadoma obvladali svoje vloge. Lotila se jih je napeta mrzlica: topot bodo morali nastopiti pred izbrano publiko v resničnem gledališču.

Groznica je zlezla tudi Černigoju v kosti. Nikoli ni bil niti za trenutek podvomil, da bi ne bilo njegovo delo dobro. Sedaj ga je obšel mučen strah. Nekoč se je zasačil, da se mu zdijo govori delujočih oseb otročji, naivni, igralci sami pa nezreli, diletantski. Toda to občutje je naglo, nasilno zatrl. Posledica je pa le bila, da je v hitrici črtal nekatera mesta, ob katerih je imel najneprijetnejši občutek.

*

Nekaj dni pred javnim nastopom se je pripeljal Krassowitz v spremstvu poklicnega režiserja, ki ga je bilo vodstvo gledališča določilo, da si ogleda igro in presodi, če je sploh kakor koli sposobna, da pride pred občinstvo, v Kranj. Krassowitz je bil zastavil vse sile, da prepriča merodajne činitelje o potrebi, nuditi mladim močem možnost, da pokažejo svoje stremljenje in svoje znanje. Zato so izbrali za kontrolni ogled moža, ki je veljal za posebnega prijatelja mladih in nadebudnih talentov. Krassowitz je vzel na pot dve steklenici močnega štajerja, pridno natakal svojemu sopotniku in ga vnaprej prepariral kot pravi *advocatus diaboli* glede Černigojeve drame in vseh ostalih okoliščin. Pred svoje znanee ga je privedel dodobra zrahljanega in za vse dovzetnega.

Nastopili so. Krassowitz je gledal in strmел. Ali se ga je lotilo vino? Ali je nemara, prepričujoč svojega sopotnika, obenem tudi samega sebe

prepričal? Ali se je vera kolektiva igravcev sugestivno prenesla nanj? Ali je morda celó zapadel Černigojevemu vplivu? Sam ni vedel, kako je prišlo. Zdelo se mu je, da gleda v igri nekaj popolnoma novega, zanimivega, za življenje sposobnega. Seveda, napake je videl. Toda takih napak je tudi v Schillerjevih dramah na izbiro. Celota odločuje. In ta se mu je zdela zdaj dobra, celó pomembna. — In igravci? Kakor vosek so se upognili avtorjevi zamisli, oživali njegove podobe, zaživali njihovo življenje. Bunc: blag in veličasten Mohamed. Stana: najmilejša, najnežnejša ljubica. Še enkrat se je zaljubil vanjo. Hlača: silovit junak Omar. Jurca: blazno zaljubljen in ljubosumen Ali. Rozika: lokava Fatima.

Torej bo naposled on sam opeharjeni hudič?! Černigoju je hotel igrati usodo. V resnici pa je bil nemara sam igrača nekega neznanega činitelja, ki ga je izbral, da pomaga Černigoju na njegovi poti iz teme proti svetlobi?! Černigoj je torej zares izvoljeni?

— Kaj, če bi samega sebe zatajil, se naredil neumnega in glasno zatulil z volkovi? Kdo ve za njegovo temno nakano? Ali ga ne imenujejo tukaj vsi »dobrega strička«? In »dobri striček« bo samo pomagal Černigoju in veseli skupinici naprej, do uspeha, do priznanja in slave. Kaj se jim more zdeti naravnije od tega?!

In ko je videl, da je tudi poklicni režiser z delom zadovoljen in da se je takoj lotil nekaterih malenkostnih izprememb, ki bi bile igri v prid, je še bolj začutil možnost, da bo delo uspelo. Temno, zlodjevsko se je splazilo prav v zadnji kotiček njegovega srca; na obrazu mu je ostal samo smehljaj »dobrega strička«.

Ves večer je bil neverjetno dobre volje. Prizanesljiv je bil nasproti vsem, da je bil celo Jurca naravnost ganjen. Poklicni režiser je bil nocoj centralna os družbe; iz svoje popoldanske okajenosti sploh ni bil prišel, prorokoval je Černigoju in igravcem velik uspeh in neusmiljeno dvoril Stani.

Stani je prišla nova priložnost kakor nalašč. Zadnje dneve so morali njeni živci veliko prestati zaradi Krassowitza. Jurca je bil neprestano kakor ris nad njo. Izpraševal jo je, vrtal vanjo, želel gotovosti. Mučil jo je na vse mogoče inkvizitorske načine. Sedaj se je lahko maščevala nad obema. Z navdušenjem je koketirala z režiserjem, gledala ga zaljubljeno in ko je naposled prišel trenutek, da sta pila bratovščino, se je prepustila dolgemu, izzivalnemu poljubu.

Jurca je prebledeval in zardeval. Trdno je bil odločen, da bo telesno obračunal z njo, ko bosta sama. Stana se ga je bala, vendar ji je bilo predčasno zadoščenje zato tem slajše. Na tihem je celo upala, da ji bo nemara zveza s poklicnim režiserjem omogočila dostop na pravi oder.

Krassovitz se je delal, kakor da ničesar ne opazi. Pil je nekoliko preko navade, govoril prostodušno in trkal z vsemi. Vsi so mu bili »ljubi prijatelji« in vsakemu posebej bi bil najrajši padel okrog vratu.

Precej pozno je že bilo, ko so se odpravili spat.

Toda ko so prihodnje jutro vzdramili Krassowitza prvi sončni žarki, ki so posijali skozi okno njegove sobe, mu je padlo kakor mrena z oči. Jasno mu je postalo, da se je bil dal prejšnji večer zavesti tajnim vplivom okolice in splošnemu razpoloženju in da je Černigojev »Mohamed« slej ko prej nezrelo, dá, otročje delo.

Prihod male igravske skupinice, napoved novega dela, ki ga je spisal mlad, skoraj da nepoznan avtor, vse to je zbudilo v našem mestu pravcato malo senzacijo. Veliki, z roko lepo izdelani plakati — produkt Černigojevega dekleta — so naznanjali novico.

Spretni vseznalež Bunc je bil od ranega jutra na nogah. Pripeljal je bil s seboj nekaj lastnih kulis, ostale je izbral v gledališču.

Ob desetih je bila generalka in obenem prva skušnja na velikem odru.

Vsi sodelujoči so bili v skrajni živčni napetosti. Jurca je popolnoma pozabil na svojo ljubosumnost in Krassowitz in poklicni režiser sta mu bila deveta briga. Ves nemiren je letal po hodniku gledališča gori in doli in ponavljal vlogo. Hlači se je posrečilo, da se je za trenutek izmuznil nadzorstvu vsepričujočega Bunca; smuknil je v bližnji bifé in si na dušek natočil korajže. Njegova heroična samozavest je takoj vzbudila Bunčevo pozornost in ga navdala z jezo in skrbjo. Rekel ni besede, samo z roko mu je zažugal, kar je vzbudilo pri Hlači triumfalno veselje.

Ženske so se skušale hrabro obvladovati. Uspeh dela kot celote jih ni skrbel; edino resnično brigo jim je povzročala garderoba. Pretaknile so vse koticke v gledališču in ugotovile, da je vsa oprema popolnoma za nič. Stani so prišle solze v oči. Tedaj je pridrvel Bunc v oblačilnico. Začel je hruliti in razsajati in naenkrat je vsaka našla, kar je potrebovala. Ta svilene haremske hlače, ona orientalsko kopreno. Bunc si je obrisal pot s čela in olajšan odšel.

Černigoja je tresla še nikoli občutena groznica. Doslej je bil pisal vse svoje stvari takorekoč za avditorij, ki ga je sestavljal sam ali kvečjemu še Julka, in nikoli si ni predstavljal, da je nastop pred javnostjo tako krvavo živce razjedajoča preizkušnja. Trenotek preje še se je gledal dvignjenega na ramenih entuziastične mladine, zdaj ga je že vsega prevzel breždanji obup. Samo to si je želel, da bi že enkrat bilo vse mimo.

Julka je čutila, kaj se z njim dogaja. Zasačila se je pri tajni želji, da bi se je niti Černigoj, niti njegova stvar nič več ne tikala. Edina opora ji je bil Krassowitzev superiorni vedri mir. »Če on zaupa,« si je mislila, »potem vendar smem zaupati tudi jaz.«

*

Vtis, ki je naredila na Krassowitza generalka, je bil porazen. Vedel je od vsega početka, da je Černigojev »Mohamed« nezrelo delo, toda da je tako neogljen, si sploh ni mogel predstavljati. Popolnoma nerazumljivo mu je bilo, kako je mogel pred nekaj dnevi vsaj za trenutek pomisliti na uspeh. Tudi če je vpošteval borno okolico, tesno sobico, sveti idealizem skupinice, kljub temu ni mogel pojmiti svojega takratnega omahovanja. Kot da mu je bila koprena zastrla pogled. Sedaj je zopet videl jasno in razločno.

Prestrašil se je. Moral je najti, star lisjak, izhod zase. Zanka, ki jo je bil nastavil drugim, ni smela zadržati tudi njega.

Naglo se je odločil, kupil vozni listek in dejal skupinici, da je dobil brzjav in da bo moral že pred koncem predstave odpotovati. Kakor temna predslutnja je pozvonilo v Julkini duši.

*

Dramska novost je privabila v gledališče precejšnjo publiko. Mnogo radovednežev je bilo med njimi in še več senzacij željnih. Polagoma se je prostor skoraj popolnoma napolnil. Za odrom je bilo strahovito vrvenje. Kakor obseden je letal Bunc od človeka do človeka, pregledoval, če je vse v redu, ukazoval in razsajal. Šele tik preden je imel nastopiti, je pomislil tudi nase. Groza ga je obšla. Njegove tipkane, večče podčrtane vloge ni bilo nikjer. Brez zavesti, da jo ima pri sebi, pa ni bil zmožen spraviti niti stavka iz sebe. Krassowitz je planil v taksi in se peljal ponjo na njegovo stanovanje. Ves upehan se je vrnil brez nje. Medtem jo je bil Bunc že našel zvito v svojem hlačnem žepu.

Pozvonilo je prvič.

*

Tik preden se je dvignil zastor, sta stopila Černigoj in Julka v ložo. Vsi pogledi so se uprli vanju. Bila sta nenavadno bleda. Toda iz Černigojevih oči je sijal fanatičen, kljubovalen ogenj. Julka si je želela, da bi bil Krassowitz pri njih. Iskala ga je bila za odrom, toda prav takrat se je bil odpeljal s taksijem po Bunčevo vlogo. Naročila je temu, da ga pošlje k njima. Nestrpno je čakala.

*

Zastor se je dvignil, na odru se je začela odmotavati tragedija.

— Mohamed, »poslanec božji«, je bil samo zato napisal koran in z njim osvojil svet, da pokaže Aiši, kako neizmerno jo ljubi. Zapostavil je vse ostale žene in zanemarjati je začel celo svojo ljubljenko, hčerko Fatimo, ki mu jo je dala njegova prva, sedaj že mrtva žena. Iz maščevanja naščuva Fatima Omarja, da pove Mohamedu, da ljubi Aiša nje-nega moža Alija in ga na skrivnem zasleduje s svojo strastjo. Mohamed noče verjeti. Postrežejo mu z navideznimi dokazi. Tedaj prekolne svet, Aišo in svoje delo. Prepozno spozna, da je postal žrtev intrig. Umirajoč od žalosti prosi Aišo odpuščanja.

*

Takoj po začetku predstave je Krassowitz zapustil prostor za odrom. Šel je mimo Černigojeve in Julkine lože in stopil na dijaško stojšče. Ostal je prav pri vratih, da lahko odide, ko bo prišel čas za to. Zopet so bile v njem vse strune napete; preboljen je bil stari poraz in svet se je razprostiral pred njim, velik in pisan. »Pojdimo si spet iskat vanj torišča!«

Pogledal je na oder. Posilil ga je isti smeh, ki ga je občutil, ko je prvič čital Černigojevo tragedijo. To vendar ni bil Mohamed in ono ni bila Aiša! Černigoj je bil to, v vsej svoji smešnosti, in Julka! Kakšna groteskna preobleka! Kakšen otročji patos!

Z očmi je poiskal Černigoja. Videl ga je: Zabodeno je buljil skozi očale na oder. Zahahljal se je. Černigoj se mu je zdel kakor velik, našopirjen ptič, ki neumno strmi nad jajcem, ki ga je bil sam znesel.

»Čakaj, boš že še odprl oči,« je dejal porogljivo pri sebi.

Nenadoma se je vse v njem napelo. Bližalo se je mesto, pri katerem se je bil sam najbolj smejal: Ko položi Mohamed Aiši koran in svet pred noge, govorec ji kakor Černigoj Julki, če bi ji poklonil pesmico, nazivajoč jo pri tem svojo »malo muciko«, svojo »inšpiracijo«.

Pogledal je na uro. Bil je že skoraj skrajni čas. Zunaj je čakal taksi. Samo še trenotek!

*

Černigoju je plesal oder z igravci vred pred očmi v velikih, mračnih kolobarjih. Bilo mu je, kot da sedi na vrtiljaku in da se vsa okolica suče okrog njega. Na uho mu je udarjala hreščeča muzika; vanjo so se prelivali glasovi igravcev. Občutje neznanskega veličastja ga je prevzemalo, pomešano s pošastno grozo. »Dá, takó je moral čutiti Mohamed, ko je zbral prve vernike okrog sebe in začel z njimi osvajati svet.«

Nenadoma je presekal enakomerno hreščanje tuj, rezek zvok. Zmoten v svojem občutju veličastja je Černigoj pogledal okrog sebe. Zagledal je Julko. Bila je bleda kot smrt.

Dvorana se je grohotala. Grohotala se je njemu, avtorju tragedije »Mohamed«.

Na odru je Stani zastala beseda. Hotela je pobegniti, toda poveljujoč blisk iz Bunčevih oči jo je zadržal. Neomajni Dapertutto se je hitro znašel. »Občinstvo hoče komedijo, ker očitno s tragedijo ni zadovoljno. Dajmo mu jo!« In že je dal Mohamedovim besedam ironičen prizvok in se začel neusmiljeno spakovati.

Tedaj so se Černigoju resnično odprle oči. Še enkrat se je bliskoma vživel v vlogo nerazumljenega preroka. Zatulil je v dvorano, na oder: »Svinje! Svinje.« Potem se je zvalil nezavesten na tla.

Zastor je padel in ljudje so se kakor tatovi tiho razbežali skozi vhode.

*

Ko je prasnila dvorana v smeh, je Krassowitz pogledal Černigoja. Videl je nenadno spremembo na njegovem obrazu. »No, sedaj si vendar odprl oči,« je dejal z zadoščanjem pri sebi. Toda ko je videl, kako se je oni zrušil na tla, se je instinktivno prekrizal, planil skozi vrata, sedel v taksi in se odpeljal na postajo ...

Černigoja so odpeljali v bolnico in nič več se ni zavedel. Proti jutru je izdihnil, zadet od srčne kapi. Julka je ostala sama, prebolela je nesrečo in našla tolažnika. Igravci so jadrno izginili nekje v daljni provinci.

*

Govorica, ki je Krassowitzu od nekdanj natikala vse mogoče kremplje in rogove, pripoveduje, da je bil večer pred predstavo najel, da bi mu le eksperiment kako ne spodletel, eno izmed svojih kreatur, človeka, katerega je bil nekoč rešil iz skrajnega obupa s tem, da mu je bil preskrbel službo, za to, da organizira nekaj ljudi, jim preskrbi vstopnice, in jih pouči, kje se jim je začeti smejati. Poznamo moč ljudske domišljije, ki si najde pri vsem, kar ji je tuje in nerazumljivo, svojemu razumu dostopne vzroke in razloge. Vendar nikoli ne vemo, kako daleč more iti človek, ki ga žene v svetu ena sama, velika strast. Posebno če je ta strast porojena iz bolečine, da ne bo mogel biti sam nikdar več srečen, ker je spregledal, in da so srečni lahko samo tisti, ki so si zgradili svoje življenje na slepoti in lepih lažeh.

MURNOVA PISMA

DR. SILVA TRDINA

(Nadaljevanje.)

II. Franji Tavčarjevi

6

Milostljiva! Vaše pismo me je jako užalostilo. Tako čudno in nejasno reflektirate v njem, da sem prepričan o kaki resni nesreči. Precej, ko sem ga prečital, pisal sem Ž. in dobil odgovor; pa kaj če on vedeti o Vaši notranjosti! Bodite pa za vsak slučaj potolaženi, saj ste zdaj na Visokem — in sir delate; vsekako boljši kot kaj idealnega... Tudi meni je bilo večkrat tako čudno, a zdaj sem zopet vesel in odporen. Čital sem tudi nekje, da sta melanholija in rahločutnost predhodnici - tuberkuloze! Moj Bog... Pretečeni teden sem bil na Bledu in obiskal gdč. Vido. Čujte, pobratila sva se; samó ta zlodej ima tako čudne oči kot Meduza. Imel pa sem jako krasen dan. Na koru otoške cerkvice zasledili so urezan monogram Preširnov. Tudi sem zvedel pri Vidi, da se ljubljansko ženstvo neki jako zanima za Aškrea. Ti Aškrc Ti, čestitam! V Radovljici sem videl Murnikovo rojstno hišo in čital tam kritiko Levčevo o Cankarju, ki je pri vsi svoji profesorski bujnosti jako žalostna. Oba, on in Aškrc, sta šla, kot se mi zdi, predaleč. Sicer pa je, mislim, Radovljica najbolj dolgočasno mesto na svetu! Kakor ste si Vi zavzeli, da se dobé še »beroželjni« ljudje na svetu, začudil sem se jaz, da more živeti tako mesto melanholije in puščobe. Kmetje so mi stokrat ljubši. Tudi še nisem videl svoj živ dan tako strogih obrazov, kot pri ženskih Radovljiške elite. Tem bolj pa me je Kranj razveselil.

»Naroda« še nisem dobil nobene številke; pa bi bilo tudi vse eno, če bi mi n. pr. Vi svojega pošiljali od enega tedna skupaj, če se Vam bo zljubilo. Da sem se zadnji čas bavil s filozofijo, Vam je mogoče že znano. Jemal sem to reč samo po kapljicah.

Tudi sem tako drzen (frazza!), da Vam pošljem par verzov, ker mislim, da ste še vedno sami in jih bodete čitali, če Vam je dolgčas. Sicer pa jih raztrgajte!

Tako sem Vas obiskal v Vaši osamelosti in pozdravljam Vas udani Vam
Jos. Murn.

Zalog pri Cerkljah, 24. junija 99.

P. S. Ali mi bodete kaj odpisali?

Brez ovoja.

Pismo je nastalo v Zalogu pri Cerkljah, kjer je Murn preživel več počitnic. Prvič ga je tja povabil France Tomažič, njegov sostanovavec iz cukrarne, ki je bil doma iz cerkljanske okolice.

Gospodična Vida je Fania Vovkova, pesnica Vida, ki je tedaj kot učiteljica službovala v Zasipu pri Bledu.

Pismu so priložene sledeče pesmi: Modrost, Pesem, Ujetnik, Trenotek, Bajka o materi in Sonet starčka. Modrost in Ujetnik sta bili natisnjeni v Ljubljanskem Zvonu

leta 1921.; Trenotek in Sonet starčka sta bili sprejeti v Izbrane spise Josipa Murna-Aleksandrova, kjer sta natisnjeni na straneh 55 in 86. Pesem in Bajka o materi pa doslej še nista bili priobčeni, zato ju objavljam na tem mestu:

PESEM

Že zadnji svit gre čez goro
in čez višine,
še zadnjič solnce za slovo
na alpe tam prosine.

In potlej pride temna noč,
in vsa lepota mine —
le svetle zvezde vprašujoč
v grozeče zro temine...

In ni spoznati vsem jih moč,
ki vse tam v njih izgine —
čarobne sanje plavajoč
zastro jim globočine.

BAJKA O MATERI

Živela majka slabotna, sivolasa je,
imela sinove tri;
dala kri jim, bujnost stasa je
in vse svoje moči.

In dejala sinovom je svojim nekoč:
»Pustite me, da umrem —
izredila sem vas, dala vam svojo moč,
prišel čas, da odtodi grem —«

Kot mladost ji, ah, čilost umrla je,
in umrl je majkin vznak...
trpela molče, v sinove zrla je,
no beda ji zmogla ponos.

Užalostili so se sinovi trije
in majki dejali so:
»Mi delali bomo in mrli zate,
glej, udje se nam okreščali so —«

in dal prvi ji svojo kri,
po svetu šel drugi... nazaj ga ni,
a tretji posvetil vse svoje ji dni —

III. Francu Kunaverju

Franc Kunaver je bil Murnov sošolec v gimnaziji in njegov zvest tovariš na popoldanskih izprehodih na Kodeljevo in Fužine. Murna je gotovo privlačevala tovariševa umetniška narava — Kunaver se je namreč že v tistih letih spretno bavil s slikarstvom — in vzajemno sta se podpirala v svojih umetniških stremljenjih. Z veliko odkritostjo se je Murn obračal nanj še v času, ko je bival na Dunaju, dočim sta se pozneje, najbrž zaradi Kunarjeve zaposlenosti v železničarski službi, nekoliko oddaljila.

1

Dunaj, 18. oktobra 1898.

Dragi prijatelj! Čudno se Ti zdi, da molčim tako dolgo. Pisal bi Ti že večkrat, pa nisem hotel, ker nisem vedel o sebi nič določnega. Z Jakom stanujem skupaj prav blizu eksportne akademije katero obiskujeva. Učenja imamo da se Bogu usmili. Kaj je gimnazija proti temu! Sedim Ti vsak dan od 1 oktobra naprej *nad šest* ur na dan v šoli. Predavajo nam Angleški, Francoski, Buchführung, Wechselrecht, Handelskunde, Nationalökonom. in — *mathem!* Brrr! Odkrito Ti povem, da mi ta stvar nič ne ugaja; le sem pa tja navdušim se par momentov zanjo. Da bi le ustanove ne dobil! Upisan sem za ta slučaj na jus, a tudi to me ne zanima preveč. Žal mi je, jako žal da nisem šel letos k vojakom in tam ostal. O božičih imamo pri nas prve kolokvije in profesorji nam večkrat pravijo: »Es wird schwer gehn beim Kolokvieren.« Najbržeje bom to leto zgubil popolnoma in to tem bolj ker me prav nobena stvar ne zanima (na univerzi) in bi jaz rad prost bil.

Kako se Ti počutiš pri železnici? Ti si zadovoljen? Veš kaj, piši mi vse podrobnosti, ker mogoče tudi jaz še prosim tje. Moje zahteve itak

niso velike, pri tem pa je tudi že čas da vzamem mater k sebi. Če tega nebi storil takoj, storil bi, če bi zgubil leto, ker potem absolutno ne grem več na Dunaj. Kaj praviš Ti k temu? Kaj naj storim? Svetuj mi prav odkritosrčno, ker tega jaz zdaj najbolj rabim. Da bi le mogel vztrajati tu!

Dunaj mi ne ugaja posebno, sicer pa tudi nisem videl še vsega. Kako? Saj nimam časa. Ti veš da sem se Dunaja zato tako veselil, ker sem mislil, da bom imel enoten študij.

Včasih se spomnim na T. in v resnici ne vem, ali sem to žensko v svojo srečo ali nesrečo spoznal. Kaj bi n. pr. rekla zdaj ona, da vé, v kakšnem stanju sem? Od A. sem dobil — moralno korbco: »Sie hat da[s] Buch als Zeichen erfurchtsvoller Huldigung anzunehmen genehmigt!«

Dragi Kunaver, piši mi takoj, ko dobiš to pismo in svetuj mi.

Težko pričakujoč odgovora Te pozdravlja Tvoj prijatelj

Jos. Murn.

IX. Berggasse, II. St. I. St. Th 10.

NB. Ne povej nikomur, kaj sem Ti pisal, ker nečem da bi drugi resnico vedeli.

Dragi.

II.

Pismo je bilo že zapečateno, ko pride pismonoša in mi prinese 50 fl. od — T. gospe. S tem sem moralno zmagan — na mah so mi roke zvezane proti vsem[u] razmišljevanju. Jaz verjem na fatum.

Jak te pozdravlja kakor tudi jaz, F. in Ž. Zdaj grem v Café in potem na golaš.

Tudi o tem molči.

Ves tvoj Jos. Murn.

Bog Te živi! Jak. [m. p.]

Pošlji mi svoj naslov!

Pismo.

Naslov: Blagородni gospod *Kunaver Franc*, žel. aspirant v hišah »prisilne delavnice« v Ljubljani. (*Krain*).

Pri železnici ni Murn nikoli prosil za službo in tudi z materjo sta živela ločeno do smrti.

2

Dunaj, 20. XII. 1898.

Dragi prijatelj! Božič je in jaz ne morem v Ljubljano kakor bi rad, posebno še ker mi je Božič najljubši v celem letu. Zanimalo bi Te, če Ti povem de sem pisal gospej dr. T. da mislim izstopiti in študirati jus, eventuelno veterinarstvo (če dobim podporo); drugače bi šel v Celovec, kjer dobim službo po novem letu. Mislil sem tudi na Ljubljano, da bi vstopil k železnici in počasi polagoma ius študiral. Odgovora T. nestrpnno pričakujem in brž ko ga dobim, Ti pišem kako karto.

Če dobim kaj denarja (momentano ga nimam nič) bom hodil o božiču v gledišče. Na sveti večer bova z Voduškom pila na njegovem stanovanji, kadila in šah igrala. S tem človekom se dostikrat shajam — sicer pa si je težko dobiti primerno družbo.

Kar se tiče Cankarja (on je zdaj na Dunaju) in Z., sem vedel, da ne bom nič študiral, brž ko se snidemo. Predavanja presedim pri njima v

Café Wien kjer se takorekoč z medsebojnim pumpanjem vzdržujemo. Na vsak način moram od tu in če v Ljubljano! A. sem poslal pred kratkem karto s celo šumo klasičnih imen.

Tako živim in se motim kakor ravno gre. Na Ljubljano, gorko peč in božični večer niti misliti ne smem, dasi je bila moja največja zabava v tem času že od nekdej — jaslice delati.

Knjig sicer imam, pa se mi jih ne ljubi čitati, tako da ne vem, kako bom pravzaprav te počitnice prebil. Prost sem do 6. januarja.

Dijaki zapuščajo že davno »Almo mater« in hite domov — in od zunaj naletava droben sneg, ki se takoj razstopi. O planjavah, pokritih s snegom do kamor nesó oči, tukaj niti pojma nimajo. Najbolj odurni pa so mi na Dunaju takozvani aristokratski krogi in med temi še posebno stare dame. To je nekaj grozovitega. Ali se spominjaš Puškinove »Pikove dame«. Kako živiš Ti? Ali zahajaš kaj v gledališče? Rosegger-ja vidim tukaj velikokrat v izložbah po prav nizkih cenah.

Nedavno sem zvedel da je G. oče umrl. Izrazi mu moje resnično sočutje, prosim. Kaj misli on zdaj pravzaprav? Ali ostane pri vojakih?

V soboto sem bil pri doktor P. To Ti je simpatičen človek! V veliko konšt mi je občevati z njim. Zdaj se misli na univerzi habilitirati.

Ali je pri Tebi kaj novega? Kakšno je Kodeljevo? Ali je še kaj divjih rac na Fužinah?

Čas je da sklenem. Voščim Ti vesele in prijetne božične praznike kakor tudi K. in vsem tvojim.

Si tu vales, bene est...

Tvoj udani Jos. Murn.

VIII. Lammgasse, 12. II. I. 17.

Brez ovoja.

Na božične počitnice Murn ni mogel v Ljubljano zaradi pomanjkanja sredstev.

Trgovsko akademijo je zapustil že januarja 1899, ko se je za stalno vrnil v domovino; na pravni fakulteti pa je ostal vpisan še naprej. V Celovcu mu je posredoval pri službi Ivo Šorli, abiturient goriške gimnazije, ki je prišel z Murnom v dotik ob izdaji osmošolskega almanaha »Na razstanku«, a je prvo leto po maturi bival na Koroškem kot družabnik oslepelega bivšega ministra barona Pina.

Rosegger je bil Kunaverjev ljubljeneec.

IV. Miroslavu Gregorki

Z Miroslavom Gregorko je Murn občeval predvsem v gimnazijskih letih. Izprva sicer nista bila na istem zavodu. Seznanila sta se nekoč pri Drenikovih na nekem literarnem sestanku. Zlasti pa se je poglobilo njiju občevanje v peti šoli, ko je Murn prestopil na I. državno gimnazijo, kamor je hodil Gregorka. Takrat sta tudi skupno sodelovala pri pisanem dijaškem listu, ki pa se ni ohranil. Učila sta se skupaj tudi tujih jezikov in hodila na skupne izprehode. Ko so se pa l. 1897. Gregorkovi starši preselili v Škofjo Loko, je prišel Miroslav k Murnu v »cukrarno« celo stanovat.

1

Slap, 17. VIII. 1897.

Dragi Fric! Ali si živ, ali si mrtev? Za slučaj, da nisi mrtev, moral bi se vsaj toliko potruditi, da bi mi pisal dopisnico, kje si pravzaprav, kaj delaš, kaj ješ, kako spiš, v kakšnem »lefti« živiš, za koliko si se popravil, kje si v matemat. ali fiz., kar sem jaz seveda že srečno pozabil in končno morebiti tudi, kolikokrat si na dan nos strebš. Vidiš in Ti trdovratno molčiš..... (NB. Tvojega molka si ne znam drugače tolmačiti). jaz sem pa prijel za peró, da Ti kar na slepo pišem, dôbi pismo ali ne. Glej, Fric, jaz sém paša! V Gabrijih imam štiri svetle

oči, na Slapu dvoje, v Vrhpolji dvoje, v trgu samem pa imam, ojoj, tam imam »femme da quella« sem Ti v prvem pismu pisal. Zdaj je baje na počitnicah tam in sicer v Čitalnici. Staknil sem to stvar šele pred kratkem. Prav tako! Jaz se udam z dušo in telesom. Doslej sem vsega skupaj petkrat, odslej magari vsak dan! Včeraj ali predčerašnjem je prišel v trg s pevci cel »one« iz Trsta. To priliko naj bi opústil? Vidiš tako je: fino življenje se mi stoprav zdaj odpira, ko ga bom moral že kmalu pustiti. V Ljubljano pridem če preje ne, vsaj po prvi nedelji v mesecu septembru. Najbržeje bom takrat zdelan če še kaj hujšega ne bo. A bodi, kar hoti!

Poprijel sem se Kalcova. Zdaj šele mi ugaja! To Ti je nekaj; no, jaz ga stavim odslej v liriki — z malimi izjemami seveda — celó nad Puškina. Bral sem tudi Ruslan in Ludmila, Cigani (to je izborno, posebno konec — zadnjih 10 vrst), Grof Nulan, Brata razbojnika in še nekaj družega. Kar se mene tiče, sem primeroma zelo malo delal, to pa kar sem napravil, poslal sem Ketteju v Ilirsko Bistrico. Kette mi je v odgovoru takorekoč častital in me s svojim »le tako naprej, dosegel boš svoj cilj« takorekoč prestvaril.

Tudi on mi je poslal nekaj svojega. V kratkem se nadejam še kaj več dobiti. Povabil sem ga k sebi. A kaj Ti tako zaupno pišem! Pač se pozna da sem še bebec in da mi do moža še mnogo manjka!

Z Bogom.

Če hočeš odpisati, odpiši. Mogoče Te enkrat v Loki obiščem.

Jos. Murn.

Slap bei Wippach No. 32.

Brez ovoja.

Pismo je nastalo v velikih počitnicah po sedmi šoli, potem ko so se Gregorkovi že preselili v Škofjo Loko. Murn pa se je tedaj mudil na Slapu pri Vipavi, kamor so ga bili povabili Furlanovi, ker je v Ljubljani instruiral njihovega sina.

(Dalje prihodnjic)

P O R O Č I L A

KNJIŽNA POROČILA

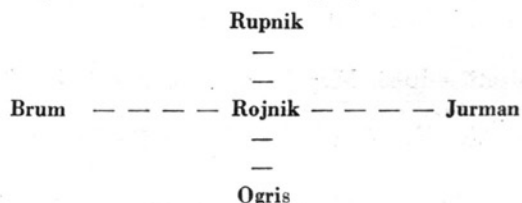
Tone Čufar. Polom. Drama v treh dejanjih. Ekonomska Enota. Ljubljana 1934, 8°, str. 47. Lepslovna biblioteka I. Čufar je izšel iz vrst jeseniškega delavstva. Socialna povezanost daje človeku svoj pečat in morda še več, okvir, vzdušje in »štimgung«, ki se ga drži vse življenje. Tako je bil Cankar od začetka do konca vklenjen v svoj Klanec in Tolstoj bi ne bil nikdar mogel napisati svoje Ane Karenine, če bi ne bil do zadnje žilice — iz lastne izkušnje poznal okolja, v katerega jo je postavil. Čufar ima torej pred drugimi slovenskimi pisatelji to prednost, da natanko pozna kotel, v katerem se kuha bodočnost. Sodoben pisatelj, ki si pošteno prizadeva napisati kroniko človeških usod iz naših dni, bo često naletel na velike težave, ki jih ustvarja gradivo, če ga ni zbral na lastni koži. O Zolaju kroži anekdota, da se je vrgel nalašč pod voz, da bi iz prve roke spoznal občutke povoženca. Zato ima Čufar v rokah en adut več mimo drugih slovenskih sodobnih pisateljev. Že Jesenice same so za politično in gospodarsko problematiko našega časa tako posrečeno izbrane, da si boljšega ni mogoče želeli.

Drugo, kar bo treba upoštevati, predno se lotimo sodbe o Čufarju, je dejstvo, da mu kot pripadniku delavstva niso bile dane možnosti sistematične izobrazbe. Tu ima Čufar danes več kot en adut *manj* od večine drugih naših pisateljev. Vzglede Maksima Gorkega, ki je o sebi dejal, da je težak, in je s tem označil ves nepopisni napor pri pridobivanju znanja, vse skrito trpljenje, ki ga je doživljal v boju z ogromnim gradivom, katerega je v stoletjih nabral marljivi človeški duh, vso trdovratno tavanje po kaosu lastne duševnosti, je edini, ki more Čufarja voditi pri premagovanju ovir, katere mu je bil položil v zibel sedanji družbeni red.

Iz te zavesti vstane vprašanje, ki bo odločilo ne le o Čufarjevi pisateljski usodi, marveč tudi o *kvaliteti* vsega njegovega dela. Ali je Čufar kot literarni glasnik sodobnega slovenskega delavstva v tem pogledu storil vse, kar je bila njegova dolžnost?

Kratka vsebina Čufarjeve drame je sledeča: Delavstvo že dva meseca ni dobilo plač in poleg tega mu grozi še znižanje mezd. Razburjenje narašča. Med podjetjem in med delavstvom se pojavi obligatni »Beschwichtigungshofrat«, odposlanec delavskega zaščitnega urada Rojnik. Njegova vloga je dvoumna, izigrava delavstvo in ga trapi s praznimi obljubami med tem, ko vtika v žep podjetnikovo podkupnino. Njegovo vodilo je star vzorec: »Nasitil je volka in je rešil ovci življenje«. Kljub vsemu se Jurmanu, voditelju uporniških delavcev končno posreči, da ga razkrinka pred maso. Odslej med delavstvom in podjetjem ni več posredovalcev.

Kompozicijo in idejno vsebino drame nam lepo ponazori shema:

Vzrok, zakaj je drama naletela ponekod na tako hud odpor, je bil, ker so ljudje prezrli dejstvo, da prihaja Čufar zares iz »novega« sveta. Zato so akcenti njegovega mišljenja in čuvstvovanja porazdeljeni povsem drugače. Ne postavlja več vprašanja o intimnih osebnih kvalitetah za štirimi stenami, marveč postavlja vprašanje o človeku v novi luči: Koliko človek velja v skupnem boju za življenje? Vrednotenje je prešlo iz individualnega v socialni krog. S tem se je naziranje o človeku bistveno premaknilo. To je izhodišče Čufarjevi drami, če jo hočemo razumeti. Seveda to še ni nikakor konec vseh vprašanj, je pa morda pojasnilo, zakaj zija iz Čufarjevega dela tako presenetljivo nepoznanje človeške duševnosti same zase. Njegova pozornost je bila obrnjena drugam, zato je marsikaj bistvenega prezrl in bi moral še temeljito vrtati predno bo došel do zadovoljivega znanja in zavesti. Zato se tu znova postavlja vprašanje, ali si je Čufar osvojil vse, kar mu je treba vedeti v njegovem pisateljskem poklicu. Seveda bo marsikdo poskočil in bo pri priči priklical razkričanega duha pregrešne larpurlatistovske pošasti in ga bo zaklinjal na vse mile in nemile viže. Toda predno se kdo razburi, naj si prečita poročilo o poslednjih Stalinovih besedah, ki so jih ponatilsili vsi veliki svetovni listi, v katerih je voditelj sovjetske države prišel do klasično preprostega zaključka, da ni tehnika, ampak *človek* merilo vseh stvari na zemlji in da je kvaliteta njegovega dela, torej v bistvu kvaliteta njegove človečnosti, odločilnega pomena za razvoj in uspeh. Če denemo Čufarja na to rešeto, se morda ne bo preveč odlično odrezal.

Vendar mu bo treba priznati, da je zadel v črno. S pravim instinktom se je lotil najkočljivejše točke v našem družbenem življenju, izdajstva. Pokazal je, kako funkcionira v bojih med delavstvom in podjetjem. Zato je Č. delo kljub vsem

hibam verna priča, dokument, ki bo poznejšim rodovom razodel marsikaj, kar je danes po večini očem nevidno, neznano, ušesom nečuvveno. Čufar je pribil to dejstvo, bilo kakorkoli, pribil ga je!

Dejanje, ki traja tri dni in se vrši v Gradišču, je Čufar razčlenil na tri dejanja. Zunanje jih označuje odhod in vrnitev upravnika Bruma. Prizori, ki so zajeti iz delavskih bojov, so polni in sočni. Videti je, da jih pisatelj pozna iz prve roke. Beseda mu je vrela sama od sebe, situacija je dobro zadeta. Tudi so karakterji Rojnika, Jurmana, Rupnika, Ogrisa in množice za njimi, dobro zadeti, jasni. Ko pa je posegal v stvari, ki mu niso tako domače, jo je včasih pošteno zavozil, predvsem v dialogu. Tu svojega namena nikakor ni dosegel in stvar mu je sumljivo zadišala po popolnem diletantizmu... Obnašata se intimno... Tu ne morem ne v kino ne na ples... Ta zakotnost ni za kulturnega človeka... V mestu sem šel lahko v kavarno in bar. Takoj sem zvedel za vse pikantnosti... Venomer se ubijam z zabitimi robavsi... Vi edini veste, kaj je mesto. Pravkar sem se spomnila, kako prijeten kavalir ste bili na elitnem plesu v hotelu »Imperial«... O, lepi domino. Bila je divna noč!... Vidim, vidim, da se moj maharadža ni ogrdil v tem hajduškem brlogu in da ga ni zlomila niti kriza... itd.

Če je hotel Čufar narisati predstavnike vodilnega družabnega razreda in razkranjanje družbe, bi tega ne smel storiti na tak komoden način. Preveči par figur s tinto in jih predstaviti za »parklje«, druge z belo barvo in jih predstaviti za »angele« je presneto lahka reč. Na žalost pa leži problem, ki ga imamo pred seboj, daleč izven »angelskih« in »parkeljskih« sfer, to bi moralo biti znano dialektiko Čufarju. Vedeti bi moral, da je ta način v literaturi istoveten z individualnim terorjem, ki ga bo Čufar prav gotovo povsod drugod ogorčeno zavrnil. Ne morem se ob tej priliki dovolj glasno sklicevati zopet na Gorkega, ki je pokazal n. pr. v Artamanovih, kaj se pravi, pisati socialno literaturo. Ne mahati po glavah, ampak analizirati, poiskati vzroke in njihov povezanost, poiskati zgodovinsko nujnost razpada kakega razreda, ki je po svoje vedno tudi tragičen. Vse te besede, ki jih je Čufar tem svojim ljudem položil na jezik, se krijejo morda s sanjarijami kakega deželana ali deželanke o mestu, nikakor pa ne s kompliciranostjo in rafiniranostjo družabnih odnosov in »družbe« same. Čufar bo moral še mnogo opazovati, če bo hotel pravilno označiti te plasti sodobne družbe. Naj se spomni na »Glembajeve«. S takim »fantaziranjem« si samo kviri celotno delo. Prvo, do česar se bo moral povzpeti in doseči, je človeški odnos do vseh stvari in ljudi, za pisatelja neobhodna distanca do vsega življenja, suverenosti gledanja, skrajni kriticizem proti sebi in proti svoji okolici, pravičnost, če treba, tudi nasproti »kapitalistu« v človeških stvareh.

Kot karakter je Brum precej nejasna figura, bolje je zopet pogodil nadzornika Perneta, ker mu je bil bližji. Obe ženski figuri, tajnico in Brumovo ženo bi lahko označili sicer z nekoliko krepkim, toda dovolj točnim izrazom drugega delavca. »Siti in spočiti babi samo to manjka.« — To je bil miselni koncept za obe figure, zato jih je Čufar tudi tako nakazal. Da bi se nekoliko poglobil v svoje ljudi, zato mu danes še nedostaje moči. Ko bo dosegel to, tudi njegovi dikciji ne bo oporekati.

To, kako bo slovenska javnost sprejela Čufarjevo delo, je morda Čufarju bolj vseeno, kakor sme biti nam. Čufar ima prejkoslej svojo publiko, ki vidi v njem svojega glasnika in ki bo stala za njim. Mi pa, ki hočemo ohraniti tradicijo slovenske književne kulture, si moramo postaviti drugačno vprašanje. Čigava krivda bo tudi, če Čufar na svoji poti ne bo prišel delj? S tem svojim delom je dokazal nedvomen talent. Čufarjevo delo prav gotovo ni slabše kakor so druge slovenske novitete. Zato kličemo slovenskemu narodnemu gledališču, režiserjem in dramaturgu: Hic Rhodus, hic salta!

Milena Mohoričeva.

GLEDALIŠKA POROČILA

Carlo Goldoni: Sluga dveh gospodov. Veseloigra v dveh dejanjih (treh slikah). Poslovenil Ciril Debevec. Režiser: Ciril Debevec. Scenograf: inž. arh. Ernest Franz. Premijera: 14. februarja 1935.

Komedija iz osemnajstega stoletja. Fabula: zaroča z ovirami in srečnim koncem. Glavni komični agens: sluga Trufaldino, zabaven južnjaški Pavliha, ki služi dvema gospodoma hkratu, ne da bi ta dva vedela za to. Gospodarja, ki jih sluga vleče za nos, sta kajpak »on« in »ona«, srečno nesrečno iščoča se zaljubljenca, ki si na koncu igre padeta v objem. Prijeten maškeradni domislek v tej zgodbi: »ona« nastopa v moški obleki. Botri in sorodniki teh junakov: klovnsko razposajene figure iz starejše comedie dell'arte in že modernejši, Goldoniju zlasti po psihološki karikaturi bližji Molièreovi odrski ljudje. Avtor: fabulistično iznajdljiv, teatsko spreten, v dialogu in poanti zmerom svež Benečan, ki ima izredno bister pogled za človeške slabosti, veliko veselja do groteske in naturen, prekipevajoč južnjaški humor.

»Humor« je treba podčrtati. Sodobni blagajniški avtorji ne poznajo tega humorja; če hočejo biti duhoviti, morajo neprestano namigavati, dražiti našo aktualnost, naše pripadništvo dvajsetemu stoletju; zato se tudi tolikrat mučijo s psihologijo, s kompleksi, s socijološkimi formulami, z učenimi, toda žal nehumorističnimi zadevami. Goldoni je bil sicer tudi dokaj učen, »sodoben« in izobražen mož, advokat po poklicu, za zabavo zgodovinar, v svojo smolo tudi gledališki ravnatelj. Tudi »tendenčen« je bil, če hočete: pisal je igre za ljudstvo, s katerim je bil ves povezan, in fevdalna gospoda ni našla veliko milosti v njegovih očeh. Le dolgočasen ni bil in tudi danes nas ne dolgočasi, če nam ga igralci dobro predstavijo. Nedvomno pa bi nas dolgočasil, če bi bil samo odrski artist in besedni akrobat, ki telovadi z dovtipi in komičnimi domisleki svojega, za nas že minulega, osemnajstega stoletja. Takega ga namreč nekateri radi slikajo, zlasti bogaboječi, rahločutni in katoliško orijentirani resnobneži. Vendar pa ima Goldonijev smeh globlje korenine. Kadar gledam Trufaldina in njemu sorodne figure, te Pavlihe, ki so imeli že toliko prednikov in sorodnikov (Harlekin, Hans Wurst, Till Eulenspiegel itd. itd.) ter še danes žive v Charlieju Chaplinu in Miki Miški, se ne morem iznebiti občutka, da je v tem razposajencu kljub vsej odrski šabloni veliko intimne avtobiografske karikature in veliko zabavne — in zato nič manj dragocene — izpovedne volje človeka, ki je bistro spregledal svoj čas in svojo okolico. Zakaj Pavliha, Hans Wurst, Trufaldino in Charlie Chaplin in vsi ti zmerom znova porajajoči se klovn, zdaj prešerni kvantači, zdaj melanholiki s komično grimaso, vsi ti klovn so v svojem jedru simbolni liki za zapostavljeno, obrcano, kruha, ljubezni in veselja lačno človeško kreaturo, ki se gospodi maščuje s tem, da ji izzivalno pokaže svojo lumpenproletersko zadnjico.

Naši recenzenti so bili v hudih zadregah zaradi tega Goldonija, zlasti, ker ga je režiral priznano resnobni Debevec. Skomigali so z rameni, se vedli bolj ali manj resignirano, ponavljali fraze o Goldonijevemu artizmu in se čudili Debevcu, češ, teater zaradi teatra! klovnska grimasa brez globljega namigavanja! nič več metafizične etike in »poglobljenih« režij! kaj le bo z našim Debevcem! Tako nekako je bilo (če malo pretiravam!). Priznam, da sem se zadovoljvom muzal, ko sem zapazil, da so bili pristaši resnobnosti razočarani. Predstava sicer ni bila kdo ve kako skrbno pripravljena, prevod — tudi Debečev — hira na mnogih mestih za neduhovitostjo, dokaj prizorov je bilo še grobo zastavljenih in zlasti pri prostorskem gibanju ter v poantiranju besednih iger je bilo opaziti, da bi bilo treba za predstavo, ki zahteva veliko telesne in govorne akrobatike, več delati, skrbneje delati, jasneje oblikovati. Toda režiserjev osnovni prijem je bil pravi-

len. Pustil je igralcem dovolj svobode, da so se lahko razživeli v odrski improvizaciji in ta svoboda — pri Debevčevih režijah redke in nekam razveseljiv pojav — je dela zlasti iznajdljivim igralcem dobro: v močnih momentih so pokazali nove strani svojega repertoarja.

Za naše razmere sta bila tudi še dokaj prijetna in nova prolog in epilog, ki ju je režiser dodal igri in jo s tem spretno uokviril. Zastor se dvigne in na prostoru vidimo Markov trg in na Markovem trgu igralce v tričetrtinski velikosti, samo glave so naravne in nenavadno žive: igralci mole svoje obraze skozi naslikani okvir las in pojo pustno pesmico, ki nekako tako izzveni, da ni dobro biti preveč požrešen in služiti dvema gospodoma. Domislek ni nov, toda kontrast med naslikanimi figurami in živimi obrazi je tako komičen, da se ne moreš ubraniti smeha, četudi propekt ni kdo ve kako mojstrsko izdelan in četudi pesmica nima kdo ve kakšne vsebine. Pri naših skromnih inscenatoričnih razmerah, ki ne izvirajo samo iz večnih denarnih zadreg narodnega gledališča, marveč zlasti iz premajhne iznajdljivosti režiserjev in scenografa, je treba take iznajdbe, čeprav so nove samo za nas, dvakrat podčrtati in na glas pozdraviti, da ne pojdejo v pozabo.

Vtis, ki se ga gledalec ne more docela iznebiti, pa je ta: Goldoni je na našem odru nekoliko pretežak in preokoren in zato brez prave vsebine in soli. Slovenski komik, zlasti oni iz kranjskih dežel, je po svoji naturi neverjetno statičen, navezan na prostor, na prostorske razdalje, ki jih mora premeriti, na svojo telesno težo, sugestiven veliko bolj zaradi svoje nekoliko neokretne, preudarne, cagave flegme kakor pa zaradi telesne in govorne živahnosti, zaradi »temperamenta«, kakor pravimo. »Temperament«, neprestana, nazorna, živahna, navidez pretirano živahna reakcija na najmanjši migljaj v okolici, to je pri Goldoniju prvi pogoj, zahteva, ki je ni mogoče odstraniti. Zato nam ostane od ljubljanske predstave »Sluge dveh gospodov« najbolj in najdelj v spominu Modest Sancin. Ta neverjetna, nekoliko groteskna, primorska, specifično južnjaška okretnost, ki se očituje v hrbtenici in v zadnjici in v vsaki kretnji in besedi, okretnost, ki bagatelizira prostor in razdalje okoli sebe, nam nenadoma ponazori naravno, od intelektualnih umetnij neskaljeno igralstvo sredozemskih narodov. Zato nas Sancin zlasti v Debevčevi režiji, ki zmerom kaže težko, resnobno, miselno preobteženo nemško igralsko vzgojo, tako preseneča.

Sancinov Silvijo Lombardi — prav za prav nevažna, stranska figura — je mlad, nekoliko bedast gospod, bahav in koleričen individuum, ki se s komično grandezzo prestopa pred nami, zmerom prepričan o velepomembnosti svoje piškave osebnosti, zmerom pripravljen, da gracijozno zaviha svoje neskončno dolge, navpike štrleče, smolasto črne brke, pripravljen, da z globokim kavalirskim poklonom izrazi svoje začudenje nad lastno nobleso, pripravljen, da nam z nosljajočim, od nadutosti piškajočim in nekoliko zategnjenim glasom razjasni svojo najvažnejšo novico — to, da je sin učenega doktorja Lombardija, Silvijo Lombardi, Silvijo Lombardi.

To ni samo Goldoni, ne samo bleščeča dekorativna figura, ki bi sodila tudi v *comedio dell'arte*, ne samo originalno interpretirano južnjaško bahaštvo, ne samo spretno zasnovan grotesken lik, marveč igralska iznajdba, spontan izbruh naravnega komedijanstva, igralsko delo večjih razsežnosti kakor se ga igralec najbrž zaveda. V taki igri zaživi celo avtor, ki je po vsem videzu — toda samo po videzu! — zaradi svojega temperamenta in svojega umetnostnega načina naši miselnosti in našemu čuvstvovanju nekako tuj, avtor, ki o njem celo režiser v Gledališkem listu piše, da na interpretacija njegovega dela nekako privede do teatra zaradi teatra, torej — do bolj ali manj praznega artizma. Artizem, artizem! Če bi bile kljub stiliziranju in simboliziranju vse figure v tej predstavi tako žive, tako otipljivo realne, tako zemeljske kakor Sancinov Lombardi, bi nenadoma prenehalo vse to prazno in nejasno rezoniranje o artizmu in pred nami bi stal drug, resničnejši, prikupnejši

Goldoni, tisti živahni, bistri, človeški Benečan, ki je begal po ozkih ulicah svojega mesta, tekal čez mostičke, postajal na trgih, se moril s svojo advokaturjo, ponujal gledališčem svoje rokopise, pasel firbec, gledal, videl in čutil kot živ, odziven človek, ki je izšel iz ljudstva in z ljudstvom ni izgubil stika, človek, ki ni pobegnil iz življenja v prazno komedijanstvo — vsak artizem je zmerom le beg iz življenja v egocentrično abstraktnost! — marveč delal kot sodoben človek *tudi* s teaterskimi vredstvi starejših kultur — elementi comedie dell'arte; to, kar danes najbolj občutimo kot »artizem«! — in vendar vsa ta sredstva tako prikrojil svoji naturi, da je z njimi lahko slikal svojo okolico, svoje prijatelje in nasprotnike, svoj lastni, neutrušeni življenjski nemir.

Zato še enkrat Lombardi. Take kreacije pričajo, da slovenski teater je, da to ni samo fiktivna, uradna, državno koncesijonirana kulturna ustanova, marveč živ organizem, ki živi in se razvija in se hrani z najrazličnejšimi sokovi, organizem, ki živi kljub birokratizmu in pomanjkanju, kljub maloštevilnemu naraščanju, kljub rutinerskim razvadam in povprečnim režijam in neiznajdljivim inscenacijam, kljub mlačnemu malomeščanskemu okolju, v katerem mora životariti, kljub dolgočasnemu pisanju v Gledališkem listu, kljub recenzentom, ki po navadi s strahom v peresu meže in stokajo pred napakami in nedoraslostmi v tem organizmu in ga povsod in zmerom samo slikajo v rožnatih barvah kakor bi šepetali o bolniku, ki leži v zadnjih zdihljajih.

Filip Kalan.

R A Z N O

ALI VESTE

da je zbirko pesmi izdal tajnik v londonskem zunanjem ministrstvu sir Robert Vausittard, eden izmed anonimnih ljudi, ki določajo smer današnje angleške zunanje politike. Pesmi so elegične vrste, pogosto se v njih javlja obtožba nad diplomacijo in politiko, ki je s svojo suho vsakdanjostjo ubila pesnikovo nagnjenje do liričnih mehkih. Poet je tudi njegov tovariš na Quai d'Orsayu v Parizu, Aléxis Léger, ki je izdal zelo opaženo zbirko »Anabase«;

da so v dunajskem »Dorotheum« pred nedavnim prodali na javni dražbi koder las, odrezanih po vseh spričevalih na božanskem čelu Johanna Wolfganga von Goetheja. Lasje so bili skrbno zaprti v steklenem tulcu. Izklicna cena je bila petdeset šilingov, polagoma je koder, ki je pred sto petdeset leti očaraval vojvodinje in kuharice, dosegel višek: sto petdeset šilingov, kar bi bilo nekako tisoč dvesto dinarjev. Povrh vsega jih ni niti kupila kaka ženska, marveč star zbiralec redkih predmetov. Ubogi poet!

da je lanski brazilski zunanji minister Mellho Franco, znan po predsedovanju na ženevskih zasedanjih, prijavil svojo kandidaturo za Brazilsko Akademijo umetnosti. Če opravičeno ali ne, je predaleč, da bi mogel človek soditi;

da je..

Nabral Mirko Javornik.

M A D E L O N S. L U L O F S

GUMIJEVE PLANTAŽE

R o m a n s S u m a t r e

Prevedel Peter Donat

»Gumijeve plantaže« so verna slika življenja Evropecev in domačinov na Sumatri. Avtorica, Madelon Lulofs, je bila na Sumatri že kot otrok in sicer s svojim očetom, ki je bil kot kolonist na gumijevih plantažah. Pozneje je preživela nekaj časa na Novi Gvineji in v Avstraliji, od koder pa se je zopet vrnila na Sumatro. Ker je veljala za koloniste do zadnjega časa ženitna prepoved in je bil zaradi tega ženskam dostop v te kolonije skoro onemogočen, je bila ona ena prvih Evropek, ki se je imela priliko do dobra seznaniti s tem vročim indijskim svetom.

Roman je doživel v kratkem času izreden uspeh. Samo na Holandskem je dosegel dosedaj šest izdaj, prevedli pa so ga že na sedem evropskih jezikov. »Gumijeve plantaže« je avtorica tudi dramatzirala in je samo v Amsterdamu doživil v nekaj mesecih nad sto predstav. Igrajo pa ga že tudi v drugih velikih evropskih gledališčih.

Izšel bo okoli 20. junija in tedaj ga bomo začeli takoj razpošiljati kot tretjo redno knjigo našim naročnikom. Seveda ga bodo prejeli najprej tisti, ki imajo docela v redu plačano naročnino. Kdor je v znatnejšem zaostanku z obroki, knjige sploh ne bo prejel takoj; da ne bo pritožb, naj si vsakdo, zlasti pa kdor je v zaostanku z naročnino, takoj prebere »Dekalog Modre ptice«, ki smo ga zato priobčili tudi v tej številki.

ZALOŽBA MODRA PTICA

DEKALOG MODRE PTICE

(Preberite natančno)

1. Poslovno leto Založbe Modre ptice se prične vsako leto s 1. decembrom in se konča s 30. novembrom prihodnjega leta. Zato izide prva številka revije in prva knjiga že v decembru, zadnja (dvanajsta) številka revije pa v novembru prihodnjega leta. Knjige izhajajo zaporedno, vsake tri mesece ena. Prva v decembru, druga v marcu, tretja v juniju, četrta v septembru.

2. Naročnina znaša za vse leto:

za knjige vezane v mehko	Din 180'—,
za knjige vezane v platno	Din 240'—,
za knjige vezane v polusnje	Din 300'—.

Naročnina se lahko plačuje tudi polletno, četrletno ali mesečno v enakih obrokih. Poleg te naročnine plača naročnik še enkratno pristopnino Din 10'— in sicer ob pristopu.

3. Kdor se ne naroči na vse štiri knjige, ne prejema mesečne revije in plača naročene knjige po knjigotrških cenah, to je najmanj 25% dražje.

4. Kdor je reden naročnik Modre ptice, ima pravico, da dobi vsako knjigo, ki jo naroči pri nas in ki je izšla v Založbi Modri ptici, po naročniški ceni, to je 25% ceneje, kakor v knjigotrštvu.

5. Naročnino je treba plačevati zmerom vsaj vsak mesec sproti. Še boljše pa je, če je naročnina plačana vsaj za tri mesece naprej. Kdor ne plačuje naročnine redno, ga opominjamo in mu zaračunamo stroške za opomine. Kdor se tudi opominom ne odzove, mu ustavimo nadaljnje pošiljanje publikacij in izterjamo ves znesek, ki bi ga moral naročnik do konca leta še plačati, po pravem zastopniku in mu nato pošljemo še tiste publikacije, ki smo mu jih zaradi nerednega plačevanja ustavili. *Pripominjamo pa, da so nam opomini in sploh vsako izterjavanje izredno neljubi, ker nas ovirajo pri poslovanju. Zato prosimo naročnike, da redno plačujejo naročnino, za kar jim bomo resnično hvaležni.*

6. Kdor se naroči na Modro ptico, ne more tega naročila med letom več preklicati, marveč je dolžan, da poravna celoletno naročnino.

7. Kdor bi v prihodnjem letu (1935./1936.) ne želel biti več naročnik, nam mora javiti svoj odstop najkasneje do 1. oktobra 1935. Takrat gredo namreč publikacije za novo poslovno leto v tisk in se na poznejše odpovedi ne bi mogli več ozirati.

8. Založba si pridržuje pravico, da v slučaju potrebe ali morebitnih nepremostljivih ovir zamenja eno izmed najavljenih knjig z drugo, ki pa mora biti literarno tudi dobra in pomembna.

9. Naši naročniki si lahko povečajo svojo knjižnico s pridobivanjem novih naročnikov. Razpisane so vedno bogate nagrade.

10. Cenjene naročnike prosimo, da nas o vsem, s čimer morda niso zadovoljni, obveste in da nam vedno javljajo svoje želje in nasvete. Zmerom smo pripravljeni upoštevati, kar je v korist celoti, pa tudi ustreči vsakemu posamezniku, če nam je to mogoče.

Založba Modra ptica v Ljubljani

Reviji so priložene položnice. Cenjene naročnike prosimo, da nakažejo naročnino za mesec junij. Kdor je v zaostanku, naj poravna zdaj tudi že zapadle obroke.

Našim naročnikom!

Okoli 20. t. m. izide že tretja redna knjiga za letošnje leto, roman »Gumijeve plantaže«. Bliža se torej čas, ko bo treba pripraviti in objaviti že knjižni program za prihodnje leto. Založba Modra ptica najvestneje skrbi, da izbere samo take knjige, o katerih lahko z mirno vestjo trdi, da je vsaka od njih res pomembna in kvalitetna ter se skrbno izogiba seganju po zgolj senzacionalnih delih, ki prvi hip morda res učinkujejo kakor bleščeč bengaličen ogenj, a potem že po nekaj letih izgube vsako vrednost. Izbira knjig je zaradi tega zelo težka, zlasti ker vemo, kako različen je okus številnih naročnikov. Ravnati se moramo torej po principu, da kdor v r e d n o dá, vsakemu nekaj dá. Neizmerno pa nam koristijo tisti naročniki, ki nas sproti obveščajo o tem, kako so z našimi publikacijami zadovoljni. Vsak nasvet, vsako mnenje, pa tudi vsaka kritika nam je dobrodošla in dragocena; zato prosimo vse cenjene bralce, naj se ob priliki spomnijo na nas in nam, če ne drugače, pa vsaj v par vrsticah poročajo, kako so zadovoljni z našim delom in kaj bi si želeli za prihodnje leto. Izgubili bodo s tem res nekaj minut časa, toda ta izguba ne bo zastonj, za kaj z veseljem bomo upoštevali vse, kar bo koristilo dobri slovenski knjigi in širokemu krogu naših naročnikov.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI

Pridobivajte novih naročnikov!

Nedvomno imate nekaj znancev in prijateljev, ki jim morda celo posojate svoje, pri nas naročene knjige. Razložite jim, da take knjige lahko izhajajo samo pod pogojem, ako je veliko ljudi nanje naročenih.

Povejte jim, da so to knjige, ki bodo trajno ohranile svojo vrednost, ki jih bodo s pridom prebirali še zanamci in da zato ni škoda par kovačev, ki jih morajo zanje vsak mesec odposlati!

Razložite jim, da tako obsežne knjige pri nas le redko ponovno izidejo in da bodo zato potem, ko poidejo te izdaje, velika redkost.

Poudarite, da prejemajo naročniki poleg knjig tudi leposlovno revijo, ki nudi veliko zabave in duhovne koristi in ki jih informira o vseh sodobnih aktualnih problemih.

Pridobite jih tako za naše naročnike; storili boste s tem veliko uslugo nam, a tudi sebi, kajti čim več bo naročnikov, tem bogatejše bodo naše knjige.

Poleg tega pa Vam nudimo za vsakega novega naročnika lepo knjižno nagrado. Torej še enkrat: pridobivajte novih naročnikov.

Nagrade so sledeče:

Kdor pridobi enega naročnika, prejme lahko eno izmed sledečih knjig:

- * Knut Hamsun / **BLAGOSLOV ZEMLJE**, roman v mehko vez.
- * Knut Hamsun / **POTEPUHI**, roman, v mehko vez.
- * Walter Scott / **IVANHOE**, roman v mehko vez.
- * Fülöp Miller / **SVETI SATAN**, biografija, mehko vez.
- * Sinclair Lewis / **ARROWSMITH**, v mehko vez.
- * John Galsworthy / **SAGA O FORSYTH I. del**, v mehko vez.
- * John Galsworthy / **SAGA O FORSYTH II. del**, v mehko vez.
- * John Galsworthy / **SAGA O FORSYTH III. del**, v mehko vez.
- * Blasco Ibañez / **KRVAVE ARENE**, roman, v mehko vez.
- * Prosper Mérimée / **ŠENTJERNEJSKA NOČ**, roman, v mehko vez.
- * Liam O'Flaherty / **NOČ PO IZDAJI**, roman, v mehko vez.
- * Jack London / **DOLINA MESECA**, roman, v mehko vez.
- * Emil Ludwig / **NAPOLEON**, roman, v mehko vez.
- * Sigrid Undset / **JENNY**, roman, v mehko vez.
- Alojzij Gradnik / **SVETLE SAMOTE**, izbor pesmi, v platno vez.
- Jiří Wolker / **PRAVLJICE**, v platno vez.
- Vladimir Bartol / **LOPEZ**, drama, v platno vez.
- Knut Hamsun / **GLAD**, roman, v platno vez.
- P. Ripson / **MARSOVE SKRIVNOSTI**, roman, v platno vez.
- Clara Viebig / **BABJA VAS**, roman, v platno vez.
- Al Jennings / **PESNIK IN BANDIT**, roman, v platno vez.
- H. R. Bernorff / **VOHUNI**, biografije, v platno vez.
- L. N. Tolstoj / **IZPOVED**, v platno vez.
- R. Kipling / **KNJIGA O DŽUNGLI**, vezano.
- Ivan Cankar / **MOJE ŽIVLJENJE**, vezano.
- Ivan Cankar / **GREŠNIK LENART**, vezano.
- Anatol France / **KUHINJA PRI KRALJICI GOSJI NOŽICI**, v pl. vez.
- Chesterton / **ČETRTEK**, roman, vezano.
- W. Shakespeare / **OTHELLO**, tragedija, vezano.
- Shakespeare / **SEN KRESNE NOČI**, komedija, vezano.
- Shakespeare / **MACBETH**, tragedija, vezano.
- F. M. Dostojevskij / **IDIJOT**, roman v štirih delih v platno vez. —
(Za enega naročnika pošljemo dva dela.)

Kdor pridobi dva naročnika, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v platno, ali pa dve izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi tri naročnike, si lahko izbere eno izmed gori z zvezdico (*) označenih knjig vez. v polusnje, ali pa tri izmed gori naštetih knjig.

Kdor pridobi še več naročnikov, si lahko izbere odgovarjajoče število zgoraj označenih knjig.

**Salda-konte, štrance, journalne,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

V nevarnosti

je tvoj denar, če ga držiš doma

Roparji

prežijo za najmanjšimi prihranki

Zaupaj

denar domačim hranilnicam!

Nalagaj

svoje prihranke v

HRANILNICO DRAVSKE BANOVINE

(prej Kranjska hranilnica)

V LJUBLJANI

Zanjo jamči

vsa Dravska banovina z v s e m premoženjem in vso davčno močjo

KLISIŠEJE

vseh vrst po fotografijah ali rizbah izvršuje za vsakovrsten tisk najsolidneje

**KLIŠARNA · ST · DEU
LJUBLJANA · DALMATINOVA 13**

TISKARNA · MERKUR

TRG. IND. D. D.

**LJUBLJANA
GREGORČIČEVA 23**

TELEFON ŠTEV. 25-52

se priporoča za cenj. naročila,
ki jih bo izvršila hitro, lično

in po zmerni ceni. Tiska knjige, brošure, časopise, revije, kuverte, memorande, račune, letake, lepake, posetne karte, letna poročila, vstopnice, vabila i. t. d. v eni ali več barvah.

V lastni založbi izdaja: „Trgovski list“, „Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine“ in „Zbirko zakonov in uredb“, katere seznam Vam na željo dopošlje.